

Aprenentatge servei i justícia global: Justícia de gènere Econòmica i ambiental Drets humans i dret a migrar

Coordinació: Brenda Bär, Laura Campo i Laura Rubio

Aprentatge servei i justícia global: Justícia de gènere Econòmica i ambiental Drets humans i dret a migrar

Aquesta guia ha estat possible gràcies al treball compartit entre l'Ajuntament de Barcelona, el Centre Promotor d'Aprentatge Servei i el Grup de Recerca en Educació Moral de la Universitat de Barcelona.

Volem agrair molt especialment la tasca de totes aquelles entitats i persones que les conformen i que han participat, durant els cursos 2018-2019 i 2019-2020, en el seminari de treball sobre aprenentatge servei i justícia global. Aquest seminari s'ha desenvolupat en el marc de l'Estratègia d'Educació per a la Justícia Global impulsada per la Direcció de Justícia Global i Cooperació Internacional de l'Ajuntament de Barcelona.

Entitats participants:

Alternativa 3, Assemblea de Cooperació per la Pau, Associació d'Educadors en Drets Humans (AHEAD), Avalon, Col·lectiu Punt 6, Connectats, Creart, DESOS Opció Solidària, El gecko con Botas, FETS-Finançament Ètic i Solidari, Fundació Aroa, Fundació Espigoladors, Fundació Vicente Ferrer, Institut Diversitas, Interred Catalunya, Justícia i Pau Barcelona, Medicus Mundi, Metges del món, Plataforma Unitària contra les Violències de Gènere, SED, Setem Catalunya, VOLS - Voluntariat Solidari.

Autors i autores:

Fernando Acosta (FETS), Diego Aguilar (SED), Nines Alquézar (Interred), Sam Blázquez (Institut Diversitas), Col·lectiu Punt 6, Elena Díez, Maria Fernandez (Alternativa 3), Silvia Fernández (DESOS), Fundació Espigoladors, Laura Garcia, Margarida Garcia (Medicus Mundi), Maria González (DESOS), Montse López, Estel Malgosa (Alternativa 3), María José Malhue (DESOS), Montse Mir (Avalon), Juanan Montero Nicolau (ACPP), Sofia Muñoz (FETS), Núria Pociello Cayuela (Fundació Aroa), Estel Peix (Medicus Mundi), Carol Pujadas, Beatriz Ruiz Pérez, Diego Salazar (Connectats), Anna Sangrà (Justícia i Pau), Laura Solé, Unitat de sensibilització de la Fundació Vicente Ferrer, VOLS - Voluntariat Solidari.

Coordinació: Brenda Bär, Laura Campo i Laura Rubio

Amb el suport de: Maria Monzó, Judit Rifà i Blanca Romañá

Índex

Presentació per David Llistar

- 1. Sobre la guia**
- 2. Confluències entre l'aprenentatge servei i la justícia global**
- 3. Les necessitats socials com a punt de partida per avançar cap a la justícia global**
- 4. Aprendre sobre i per a la justícia global**
- 5. Serveis per donar resposta a les (in)justícies globals**
- 6. La reflexió per aprendre i donar sentit al servei en els projectes de justícia global**
- 7. Avaluació per a la millora dels projectes**
- 8. De l'experiència única als projectes replicables**
- 9. Claus d'èxit**
- 10. Reptes i dificultats**
- 11. Per saber-ne més**
- 12. Recursos, iniciatives i entitats**

Presentació per David LListar

Justícia global com a nou horitzó educatiu

El concepte desenvolupament s'ha utilitzat paradoxalment tant en el camp de les relacions internacionals com en el de l'educació. En el primer camp, el desenvolupament es referiria a països (particularment als pobres) i en el segon a persones (particularment als infants). En ambdós es fa analogia amb el creixement correcte cap un estadi de maduresa i plenitud de capacitats. Un viatge lineal pel qual s'han de travessar més o menys les mateixes etapes de creixement. La semblança entre país per desenvolupar i persona per desenvolupar, apareixia consistent després de la Segona Guerra Mundial quan mig món es descolonitzava de les metròpolis europees que havien entrat en declivi. Les noves nacions africanes, asiàtiques fins i tot les llatinoamericanes podien emprendre un viatge cap al desenvolupament, començant des de zero, com els nens i nenes cap a la maduresa i l'etapa adulta. És d'aquesta manera que la paraula desenvolupament va començar a desplegar-se amb força en el món de les relacions internacionals. Els llibres sobre globalització assenyalen el discurs del president nord-americà Truman el 1944 com el que instal·la el concepte que donaria llum a diferents teories de desenvolupament de les nacions. Però fent el paral·lelisme amb el món educatiu, de forma subtil, si el destí on emmirallar-se en un àmbit eren els Estats Units o alguns països d'Europa, en l'altre el referent eren els adults amb èxit (carrera, sou, família, casa i cotxe).

El món de la cooperació internacional no en queda al marge. La paraula desenvolupament arriba a ser tan forta i connotada positivament que durant els 80 i 90, les dècades que veuen néixer a moltes de les ONG i agències oficials de cooperació al sud d'Europa, aquestes agències i ONG s'autoanomenen amb aquesta paraula, o l'escullen com a primer marcadore de llurs missions fundacionals. El desenvolupament preval en el llenguatge de la cooperació, des de les petites organitzacions fins al Banc Mundial i els organismes de Nacions Unides.

Què és la justícia global?

Aquest concepte s'inspira en els moviments per a la justícia global, també anomenats antiglobalització o altermundialització, que van proliferar durant les mobilitzacions d'inicis dels 2000; però també en nocions germanes anteriors com les de racisme ambiental als EUA, que posteriorment donaria llum a les tesis sobre justícia ambiental, el moviment africà per la reparació o el concepte de justícia de gènere. El concepte pont al qual apuntem és el de justícia global.

La definició de justícia global és de lluita pels drets de totes les persones, els pobles, els col·lectius i identitats diverses presents al planeta, fins i tot de lluita pels altres éssers vius i les persones que encara no han nascut i tenen dret a trobar-se un món en condicions, i del reconeixement dels que van existir. L'enfocament és internacionalista, intergeneracional, ecologista i reconixedor de la diversitat sexual i cultural. Podem descompondre la justícia global en quatre grans mirades, cadascuna associada a moviments socials, estudis i referents activistes i intel·lectuals: la justícia econòmica, la justícia ambiental, la justícia de gènere, i el dret a migrar i ser acollit.

La justícia global definida d'aquesta manera és més propera a les aspiracions que hauria de tenir la cooperació en aquests moments de crisi, violència estructural, extensió de nacionalismes feixistes i suïcidi climàtic. En aquest sentit escollim «cooperació per a la justícia global» en lloc de «per al desenvolupament»; de la mateixa manera que «educació per a la justícia global» en lloc d'«educació per al desenvolupament» (aquest últim concepte és més propi de les escoles de negocis). Millor que altres conceptes propers com ciutadania global, que sembla fer desaparèixer el reconeixement de les diferències, territoris i identitats que totes tenim i defensem amb tot el respecte per la diversitat.

Però en la mesura que la globalització i la fórmula de desenvolupament han estat dominats per agents capitalistes, s'ha impulsat en el seu nom la liberalització dels sectors productius i financers, el desmantellament d'allò públic, mercantilitzant els que havien estat béns comuns com ara

la cultura, els boscos, el territori, el CO₂, garantint la impunitat de les empreses. Arran d'això es produeix una marginalització de grans sectors de la població d'arreu del món, en termes geogràfics però sobretot interns dins dels mateixos països. Les desigualtats mundials augmenten de forma vertiginosa. La globalització i el desenvolupament estaven generant massa perdedors. L'emergència dels BRICS a partir del 2000 sembla dissimular-les en termes estadístics. Noves classes mitjanes d'aquests països del Sud s'incorporen al Nord. Però la desigualtat s'estén també a dins dels països rics, massa de pobres que més tard donaran a llum a líders com Trump, Bolsonaro o Johnson.

Així, alhora que s'inicia el desplegament de la guerra global contra el terrorisme, provocant violència i migracions arreu del món, anys després la Gran Recessió globalitza el Sud a l'interior dels països desenvolupats. Enguany, veurem si la crisi de la covid converteix la crisi en un fenomen d'inversió pública creixent en salut, educació i cures de la població o si, per contra, es torna en més desigualtat, desafecció democràtica i totalitarisme.

Tot plegat canvia el marc d'anàlisi que passa de ser Nord/Sud geogràfic a un fenomen molt més dispers i difús. La classe consumidora mundial a la Xina i l'Índia supera amb escreix l'europa en població. El Nord ja no és al nord, o millor dit, a occident.

Davant d'aquesta experiència històrica, s'ha fet anguniós seguir apel·lant a la visió del desenvolupament, concepte massa associat al creixement capitalista, quan del que es tracta és de l'emancipació de col·lectius sotmesos i de cercar el bon con-viure planetari en harmonia amb el medi natural. Caldrà una terminologia nova, una epistemologia a favor del Sud, o millor dit, de la bona convivència i cura planetària.

L'educació per a la justícia global

Amb aquest enfocament, el món educatiu té el poder de ser un privilegiat interlocutor de la gent jove, la que serà les noves generacions, quan les anteriors ja no aconseguim entendre les accelerades transformacions que estem patint, entre elles les relatives a la digitalització i tots els seus desafiaments i perills. I donar-los reconeixement al seu paper d'agents de canvi, sense esperar de cap manera l'etapa adulta. Davant d'aquests canvis accelerats i la incertesa, no hi ha cap altra possibilitat que preparar les persones per aprendre continuadament, no importa l'etapa de la vida.

Així mateix, les metodologies educatives i els valors que es volen transmetre, com els de justícia global, han de ser coherents entre si. Si es volen transmetre valors de justícia global, és necessari arremangar-se, sortir de l'aula, analitzar l'exterior i respondre en el moment en què es produeixen les injustícies en l'entorn més immediat i en el global. Una de les experiències privilegiades i de llarga trajectòria és l'anomenat aprenentatge servei (ApS), on s'aprèn mentre es dóna servei a l'entorn, acompanyats, és clar, pel personal educatiu i per l'escola, universitat o centre formatiu. Aquesta guia que segueix a continuació té la voluntat de compartir l'ApS i reforçar-lo amb tot el convenciment, ja que val la pena.

1

Sobre la guia

- **Quin és l'objectiu d'aquesta guia?**
- **D'on sorgeix?**
- **En quin marc cal entendre la seva aportació?**
- **Com està organitzada?**

«...per la idea de ciutat educadora, perquè com a societat entenguem que l'escola no és l'única que educa. I sobretot perquè les entitats entren a les escoles en base a l'educació en valors, a la solidaritat, la justícia global, el treball per reduir les desigualtats, la igualtat, qüestions bàsiques en la configuració de les persones i que tenen una incidència importantíssima. Però és que no només això ajuda al fet que les temàtiques entrin mitjançant el currículum, sinó que contribueixen al canvi de model educatiu en el sentit que l'alumnat deixa de ser només receptor i es converteix en una part activa d'un projecte en el qual han de pensar, dissenyar solucions i qüestionar-se moltes coses...»

Judit Rifà (Blog de l'aprenentatge servei i Diari de l'Educació, 18-01-2016).

La guia que es presenta a continuació té com a objectiu posar en valor la vinculació entre l'educació per a la justícia global i l'ApS com a proposta educativa que pot contribuir al seu abordatge des dels diferents àmbits i etapes educatives.

Des d'aquest punt de vista, pretén ser una eina d'utilitat en el marc del [Programa d'educació per a la justícia global i aprenentatge servei \(2018\)*](#) per al disseny de projectes d'ApS amb una perspectiva de justícia global. Suposa, així mateix, un pas endavant en la reflexió teòrica i pràctica respecte a la [Guia ApS, pau drets i solidaritat. Noves propostes per a l'educació global \(2016\)](#).

En les pàgines que venen a continuació, s'ofereix un exercici explícit de concreció per posar en marxa projectes d'ApS des d'una mirada d'educació per a la justícia global, aprofundint en les possibilitats i reptes de les diferents justícies que la integren.

D'aquesta manera, la guia fa un recorregut que comença en l'anàlisi de les principals confluències entre l'educació per a la justícia global i l'ApS. Posteriorment, es destaquen els dinamismes clau de l'ApS des del punt de vista de les diferents justícies. A continuació, s'apunten algunes de les principals claus d'èxit, reptes i elements per a la replicabilitat dels projectes. Finalment, el document tanca amb un conjunt de recursos, iniciatives, materials i referències per saber-ne més.

Per tal d'assolir un nivell més elevat de concreció, cada capítol inclou un apartat específic i una experiència a tall d'exemple per a cadascuna de les justícies, que per qüestions pràctiques s'han agrupat en tres blocs diferents que recorren tota la guia: la justícia de gènere (en lila); la justícia econòmica i ambiental (en verd), i drets humans i dret a migrar (en groc).

*El programa es treballa en col·laboració amb el Centre Promotor d'Aprenentatge Servei i el Grup de Recerca en Educació Moral de la Universitat de Barcelona.

2

Confluències entre l'aprenentatge servei i la justícia global

- Per què l'ApS representa una manera innovadora d'abordar els projectes d'educació per a la justícia global?
- Quins elements comparteixen l'educació per a la justícia global i l'ApS?
- Què s'aporten mútuament?
- Per què cal fer ApS des de l'educació per a la justícia global?

«L'aprenentatge servei és una proposta educativa que combina processos d'aprenentatge i de servei a la comunitat en un sol projecte ben articulats en el qual els participants es formen tot treballant sobre necessitats reals de l'entorn amb l'objectiu de millorar-lo.» (Puig et. al., 2006, p. 22).

Existeix un cert consens en definir l'educació per a la justícia global com un procés de coneixement i d'anàlisi crítica de la realitat que vincula l'acció local i la dimensió global. La seva finalitat és promoure una consciència crítica envers les causes que generen desigualtats i conflictes. També contribueix al canvi de pràctiques i actituds que han de fer possible una ciutadania responsable, respectuosa i compromesa amb la transformació social.*

L'educació per a la justícia global i l'ApS conflueixen en el fet d'entendre l'acció pedagògica com una pràctica transformadora amb dimensió política, orientada cap a la justícia global i la igualtat d'oportunitats, que té com a objectiu donar poder a les persones per exercir una ciutadania activa i responsable (Rubio i Lucchetti, 2016). D'aquesta manera, la sinergia entre l'educació per a la justícia global i l'ApS representa una potenciació de tots dos elements gràcies als aspectes que comparteixen i aquells en què es complementen.

A continuació es fa referència a com, en tots dos casos que l'educació per a la justícia global i l'ApS s'enriqueixen i es potencien mútuament. També les aportacions que suposen la seva trobada en clau de justícia de gènere, justícies econòmica i ambiental, i drets humans i dret a migrar.

*Aquesta definició va ser construïda conjuntament en el marc del Seminari sobre educació per a la justícia global i aprenentatge servei que es va dur a terme el 2015.

L'ApS i l'educació per a la justícia global tenen en comú:

El treball conjunt entre centres educatius i entitats socials

Tant els projectes d'ApS com els d'educació per a la justícia global amplifiquen el seu potencial quan és possible la construcció de projectes compartits en els quals es complementa l'acció formativa dels diferents agents i augmenta l'impacte social.

L'anàlisi crític de la realitat

Analitzar críticament la realitat és un dinamisme transversal al llarg dels projectes, una oportunitat d'aprenentatge reflexiu per als i les participants que permeten superar els prejudicis, aprofundir en les causes i les conseqüències, i dotar de sentit ambdues propostes de treball.

La recerca del bé comú

El principi de recerca del bé comú envers el món en què vivim potencia certs valors de base que es contraposen amb algunes de les característiques socials contra les quals actualment es pretén lluitar, com poden ser l'individualisme, la competitivitat o, fins i tot, la indiferència.

L'educació transformadora

L'educació transformadora suposa canvis reals, tant per als i les participants com per al mateix entorn, de manera que es reivindica una educació capaç de transformar de manera real i significativa l'entorn tan immediat com global per part de les persones participants.

La dimensió política de l'educació

Des de la idea d'autonomia, llibertat i compromís, la dimensió política de l'educació convida els participants a reconèixer-se com a subjectes capaços de reclamar els drets que els corresponen com a ciutadans, així com també a mobilitzar-se i cooperar per transformar aquestes situacions en què els drets són vulnerats.

Allò que fa singulars l'ApS i l'educació per a la justícia global permet que es complementin.

El que aporta l'ApS a l'educació per a la justícia global

El disseny de projectes d'ApS suposa concretar tasques de servei reals, realistes i significatives en les quals implicar les i els participants. Aquesta acció sobre el medi amb la voluntat de millorar-lo aporta a l'educació per a la justícia global una mirada que va més enllà de la indignació davant de les injustícies socials i que obliga a la mobilització real i immediata, alhora que conscient i reflexionada. D'aquesta manera, l'ApS pot sumar actius interessants a les tradicionals tasques de sensibilització de les entitats d'aquest àmbit, motivar els i les joves a passar a l'acció i fer-ho en un marc en què aquest activisme té sentit i es reconeix també des de l'àmbit educatiu.

El que aporta l'educació per a la justícia global a l'ApS

L'educació per a la justícia global té com a objectiu aprofundir en les necessitats i injustícies socials, posar en relleu les interdependències a escala local i global i aportar marcs de pensament crític. Tots aquests continguts poden contribuir de manera clara i directa a enfortir la reflexió com a eix transversal en els projectes d'ApS. La seva aportació permet que les experiències estiguin més ben contextualitzades, s'enforteixin els processos de presa de consciència i de comprensió de les situacions de necessitat social, i sigui possible vincular el canvi d'actituds i les accions concretes a escala local amb els canvis necessaris a escala global.

Pot ser especialment rellevant treballar la justícia de gènere a partir de projectes d'ApS perquè...

- Convida a identificar, qüestionar-se i transformar situacions i actituds discriminatòries per raó de gènere, des de la interseccionalitat (identificant desigualtats, però també privilegis) i tenint en compte diversitat de variables.
- Promou la introducció de l'enfocament feminista des de les primeres edats a través de tasques concretes i reals que permetin un canvi real d'actituds.
- Suposa una aproximació crítica a les conseqüències del sistema imperant i patriarcal que, moltes de les joves participants poden haver patit i/o arribar a patir ara o en un futur.
- Treballa els efectes de la injustícia de gènere des de la proximitat, l'empatia, el debat i l'acció directa.
- Facilita models alternatius de feminitat i masculinitat amb l'objectiu de construir models relacionals fonamentats amb l'equitat.
- Presenta la diversitat sexual i de gènere a través de la visibilització i mobilització per reivindicar diferents realitats.
- Posa en valor la salut sexual i reproductiva, a més de crear espais de promoció d'una sexualitat saludable.
- Contribueix a adquirir eines d'empoderament personal com la gestió emocional o el desenvolupament del potencial propi, entre d'altres.

L'entitat aporta un marc global per entendre les característiques estructurals de les desigualtats de gènere i la necessitat d'una mirada des de les cures, per entendre millor les actuacions de transformació de gènere que es duen a terme a escala local i fins i tot personal.

Projecte Joves compromesos amb la construcció d'un món lliure de violències masclistes, Fundació InterRed. [Més informació](#)

Pot ser especialment rellevant treballar les justícies econòmica i ambiental a partir de projectes d'ApS perquè...

- Contribueix a prendre consciència dels impactes en els àmbits econòmic, social i/o mediambiental respecte dels propis hàbits de consum i activitats quotidianes.
- Afavoreix donar resposta a reptes socioeconòmics i de relació amb la natura des de l'acció local.
- Convida a l'assumpció de responsabilitats en clau de coherència per part dels centres, de les entitats i els individus (joves, famílies i professorat) envers qüestions com l'alimentació, l'ús de materials o de l'energia.
- Fa possible una economia destinada a fer ciutats més vivibles amb barris cohesionats socioeconòmicament.
- Fomenta aliances amb propostes agroecològiques i autogestionades que treballen per l'impuls i el foment social i ambiental per davant de l'econòmic.
- Posa de relleu el valor el potencial de l'associacionisme per l'economia circular.

Quina relació hi ha entre la mineria artesanal d'or a Moçambic i els nostres hàbits de consum? Quins efectes té sobre la nostra salut i el medi ambient? Preguntes que conviden a reflexionar críticament sobre la relació entre salut, medi ambient i consum a alumnat d'ESO que posteriorment s'implica en una campanya de sensibilització.

Projecte La febre de l'or. Mercuri, de la mina al plat: salut global i mineria artesanal, Medicus Mundi Mediterrània. [Més informació](#)

Pot ser especialment rellevant treballar els drets humans i el dret a migrar a partir de projectes d'aprenentatge servei perquè...

- Visibilitza les vulneracions als drets humans i les seves interrelacions a través de la reflexió i comprensió crítica del que es viu en diferents contextos i situacions.
- Vincula de manera directa la vulneració dels drets humans i la capacitat transformadora dels i les joves sobre aquesta realitat.
- Aconsegueix fer partícip a totes les persones, i de manera conjunta, per erradicar vulneracions de drets fonamentals.
- Involucra de manera directa les persones i col·lectius vulnerats a través de la seva participació, de manera que exerceixen com a titulars de dret a partir de les seves experiències, necessitats i aportacions, avançant en la cerca de possibles solucions conjuntes cap a la transformació social.
- Obre espais de participació real i significativa per a persones migrades i refugiades.
- Afavoreix que les persones migrants i refugiades contribueixin a la sensibilització dels i les joves per tal que les migracions deixin de ser una realitat teòrica per a aquest col·lectiu.

El treball comença per descobrir les desigualtats socials que afecten el món i el barri per, a continuació, prendre decisions orientades a respectar i defensar els drets humans i, finalment, aconseguir sensibilitzar la ciutadania.

Projecte #desfemlesdesigualtats, Fundació Akuawa. [Més informació](#)

Idees per dur a la pràctica

Dissenya els projectes des d'allò que comparteixen i en què es complementen l'educació per a la justícia global i la proposta de l'aprenentatge servei.

Incorpora la mirada de justícia global per redimensionar i ampliar la potència pedagògica del projecte d'aprenentatge servei encara que no sigui pròpiament d'aquest àmbit.

Promou la introducció de l'enfocament feminista des de les primeres edats a través de tasques concretes i reals que permetin un canvi real d'actituds.

Convida a l'assumpció de responsabilitats en clau de coherència per part dels centres, de les entitats i els individus envers qüestions com l'alimentació, l'ús de materials o l'energia.

Involucra de manera directa les persones i els col·lectius vulnerats a través de la seva participació, exercint com a titulars de dret.

3

Les necessitats socials com a punt de partida per avançar cap a la justícia global

- **Per què és rellevant vincular les necessitats de caràcter local amb les seves implicacions globals i a la inversa?**
- **Quines són algunes de les principals necessitats locals a abordar des dels projectes d'aprenentatge servei d'educació per a la justícia global?**
- **Quines necessitats globals es poden connectar els projectes d'aprenentatge servei d'educació per a la justícia global?**
- **Què cal tenir en compte a l'hora d'establir la relació entre la realitat local i la global en els projectes d'aprenentatge servei i justícies?**

«Les necessitats en l'aprenentatge servei són les situacions de carència, injustícia o dificultat que generen indignació i que conviden a comprometre's en la millora de la qualitat de vida tant de les persones com de l'entorn i de la ciutadania. Les necessitats conviden els i les participants a sortir del seu propi jo per mirar la comunitat d'una manera crítica i responsable. Es busca que els i les joves prenguin consciència i es comprometin amb un repte de millora social d'una manera crítica i creativa. Un treball allunyat de la neutralitat i de l'assistencialisme, que busca despertar el paper que tenen com a agents crítics i responsables en la ciutadania.» (GREM, 2014, p. 8).

Els projectes d'ApS tenen com a punt de partida la detecció i anàlisi de necessitats socials de l'entorn, que suposen situacions d'injustícia i vulneració de drets, convidant als i les participants a implicar-se de manera directa en la seva reducció o millora.

El treball a partir de necessitats socials locals i properes a la realitat del jovent permet que analitzi l'entorn immediat des d'una perspectiva crítica i que se senti interpel·lat i motivat per a l'acció. A més, afavoreix l'establiment d'espais de servei concrets, amb marge d'intervenció real i amb possibilitats de transformació per part dels i les participants. Incorporar a aquest treball local una perspectiva global ajuda a amplificar la potencia pedagògica i transformadora de les experiències.

El nou paradigma d'educació per a la justícia global ha de contribuir a:

- **Aportar un marc** des del qual analitzar els factors econòmics, polítics i socials que hi intervenen, buscant incidir en les causes estructurals de les injustícies.
- **Oferir informació, dades i elements d'anàlisi** des d'una perspectiva internacional que, en un escenari de món globalitzat, supera la clàssica dicotomia nord-sud.
- **Prendre consciència de les nombroses interdependències** entre el món local i el món global amb èmfasi en els mecanismes que generen desigualtats.

Algunes de les necessitats globals en l'àmbit de la justícia de gènere que poden emmarcar i donen sentit als projectes d'ApS són:

- Existència de discriminacions masclistes i per raó de gènere i, especialment, totes les desigualtats que genera el sistema patriarcal, capitalista i racista.
- Invisibilització històrica de la figura de la dona en diferents àmbits i espais.
- Manca de visibilitat de la realitat LGTBIQ+, i totes les discriminacions que es donen per motius d'identitat i/o orientació sexual.
- Lluites globals pels drets sexuals i reproductius (per un tracte digne i no discriminatori quan es reclamen tractaments, pel dret a l'avortament allà on està penat, entre d'altres).
- Explotació i precarietat laboral de les dones (treballs de cures feminitzats, treballadores del tèxtil, temporeres de la maduixa, etc.).
- Manca de sensibilització i compromís d'algunes persones vers l'erradicació de violències masclistes.
- Poca consciència de l'equitat entre homes i dones, a partir de la igualtat, la justícia i la no discriminació en totes les seves diversitats.
- Transmissió d'estereotips, rols i models relacionals a través d'elements socialitzadors (cultura, mitjans de comunicació, joguines...) que promouen les desigualtats fonamentades en el gènere i potencien les relacions basades en el mite de l'amor romàntic.

L'abordatge es pot concretar a través dels projectes d'ApS en l'àmbit de la justícia de gènere a partir de la implicació en necessitats locals com són:

- Normalització de les violències de gènere que es viuen i no s'identifiquen com a tals.
- Agressions i situacions que transmeten missatges carregats de violències a les xarxes socials i a les aplicacions de missatgeria que utilitzen tant joves com persones adultes.
- Construcció de relacions afectivosexuals tòxiques i poc saludables.
- Existència de mites, estereotips de gènere i creences de l'amor romàntic que justifiquen l'acceptació i normalització de violències.
- Agressions en espais d'oci nocturn entre adolescents.
- Manca de sensibilització de la població sobre les discriminacions, violències i desigualtats que genera el sistema patriarcal.
- Invisibilització de les cures i necessitat de corresponsabilització social.
- Discriminació d'espais de la ciutat des d'una perspectiva de gènere (habitatge, escoles, espais públics, transport...).

A l'inici del projecte, entitat i centre educatiu conviden l'alumnat i el conjunt de la comunitat educativa a analitzar, observar i qüestionar-se què passa als patis des d'una perspectiva de gènere interseccional: observant les relacions, els espais i el seu ús. Descobreixen les necessitats recollint dades i elaborant una diagnosi participativa del pati.

Projecte Patis Coeducatius. Col·lectiu Punt 6 i Coeducació.

[Més informació](#)

Algunes de les necessitats globals en l'àmbit de la justícia econòmica i ambiental que poden emmarcar els projectes d'ApS són:

- Ús indiscriminat i conductes poc responsables envers a materials, recursos i energia.
- Poca atribució de valor dels aliments (malbaratament alimentari, menysteniment a les minves dels productes i al circuit alimentari...).
- Abandonament de la pagesia, i desvalorització i estigma de la professió.
- Poder dels grans lobbies en el marc de l'alimentació.
- Desconeixement de la moneda ciutadana i altres alternatives.
- Pèrdua i poca cura dels espais naturals.
- Conductes i pautes consumistes sense anàlisi crítica ni reflexió.
- Canvi d'esquemes respecte al preu just.
- Distància i dificultat de confluència entre comerç just i kmo.
- Manca de cultura del reciclatge i l'aprofitament.
- Pèrdua d'espais per a l'autogestió comunitària de l'horta urbana.

L'abordatge es pot concretar a través dels projectes d'ApS en l'àmbit de la justícia econòmica i ambiental a partir de la implicació en necessitats locals com són:

- Existència de pràctiques poc sostenibles pel que fa a la producció, el consum i l'ús en l'entorn i el mateix centre (ordinador, esmorzars, menjador, roba...).
- Desconeixement dels criteris d'economia social i sostenible i comerç just (compra conscient i responsable tant individual com grupal i pública).
- Poques iniciatives de comerç just, sobretot en barris amb nivell socioeconòmic més baix.
- Pressió que generen els grans eixos comercials davant el petit comerç local.
- Invisibilització de les iniciatives d'educació social i sostenible en els territoris.
- Desconeixement o dispersió dels actors, entitats i xarxes que treballen en la mateixa línia.
- Limitacions en la comercialització dels petits col·lectius de la pagesia ecològica.
- Disminució de canals i espais hortícoles de la ciutat.

La fase de descoberta del problema inicia el projecte que busca frenar el malbaratament alimentari amb participació d'alumnat d'ESO i cicles formatius. S'anima als i les joves a observar el seu entorn més proper, identificar aspectes rellevants del malbaratament d'aliments al barri i activar propostes comunitàries.

Projecte Tots i totes som part de la solució al malbaratament alimentari, Fundació Espigoladors. [Més informació](#)

Algunes de les necessitats globals en l'àmbit de drets humans i dret a migrar que poden emmarcar els projectes d'ApS són:

- Desconeixement dels drets humans i drets dels infants.
- Vulneració i situacions d'injustícia referents a drets humans i drets dels infants.
- Pocs recursos de les entitats implicades la defensa dels drets humans i refugi.

L'abordatge es pot concretar a través dels projectes d'ApS en l'àmbit de drets humans i dret a migrar a partir de la implicació en necessitats locals com són:

- Manca de suport i col·laboració amb les persones defensores de drets humans i drets dels infants en el mateix entorn.
- Poca sensibilització a favor de la defensa dels drets humans i drets dels infants.
- Desconeixement del discurs de drets humans per part de la ciutadania.
- Poca participació dels infants com a dret, no reconegut a la pràctica.
- Desconeixement i poca consciència sobre la realitat o experiència d'una persona refugiada.

La proposta busca garantir el dret de l'educació en plenitud i la igualtat d'oportunitats educatives entre els infants des del lleure educatiu. En el diagnòstic del problema que es vol abordar, es treballa des de diferents metodologies artístiques amb infants de diferents espais.

Projecte Campanya Més ponts menys murs, proposta educativa nuSOS, Creat en agrupació amb Fundesplai. [Més informació](#)

Idees per dur a la pràctica

Incorpora moments i activitats específiques per vincular les necessitats locals amb les de caràcter global subratllant el seu paper com a emmarcament, factors condicionants i repercussions que s'esdevenen.

Convida a identificar el dret o drets que es vulneren en les situacions de desigualtat o injustícia de l'entorn al qual es vol donar resposta des del projecte

Aprofita els espais de reflexió per qüestionar i desmuntar els prejudicis i rumors que sovint hi ha darrere de la vulneració de drets

Aporta elements per subratllar la interdependència de les accions en un món globalitzat i augmentar la intersecció entre vulneracions/opressions de gènere/classe/ètnia...

Promou l'anàlisi de les necessitats que s'aborden a escala local amb els Objectius de Desenvolupament Sostenible que ofereixen una perspectiva i cerquen un compromís més ampli.

4

Aprendre sobre i per a la justícia global

- **Què es pot aprendre des d'un projecte d'ApS en l'àmbit de la justícia global?**
- **És possible incorporar aquests aprenentatges en diferents àmbits i etapes educatives?**
- **Quins són els principals blocs d'aprenentatge en els projectes d'aprenentatge servei i educació per a la justícia global?**
- **Quines competències es poden desenvolupar a cadascun d'aquests blocs d'aprenentatge?**

«L'aprenentatge fa referència a l'adquisició de coneixements, competències, destreses, habilitats, conductes i valors. En l'ApS coexisteixen els aprenentatges espontanis, dels quals el jovent s'apropia mentre participa en l'activitat, i els aprenentatges que educadors i educadores promouen a partir del disseny de tasques i exercicis. Una planificació oberta i flexible reverteix en la qualitat de l'experiència i permet als i les joves treure'n el màxim profit formatiu. Els mecanismes per adquirir aprenentatges són diversos i complementaris. En l'ApS destaquen la participació en la pràctica, l'observació, l'activitat cooperativa, la recerca i l'experiència directa.» (GREM, 2014, p. 14).

A través dels projectes d'ApS i educació per a la justícia global es pretén que els i les participants aprenguin aspectes relacionats amb la justícia global i que ho facin des d'una perspectiva integradora, pràctica i competencial. D'aquesta manera, les experiències conviden a anar més enllà de la recepció de coneixement, participant i implicant-se activament en tot el procés d'aprenentatge i, a més, fer-ho amb una voluntat transformadora.

El sentit transversal dels aprenentatges vinculats a l'educació per a la justícia global esdevé la clau perquè aquests es puguin abordar des de diferents àmbits i etapes educatives. Salvant les particularitats de cadascun d'ells, aquests projectes conviden a posar en marxa algunes competències fonamentals com:

- **Identificació** dels principals eixos de justícia global, així com també les principals situacions d'injustícia global que es donen al nostre planeta, tant a escala local com global.
- **Qüestionament** respecte temes socials i sobre els propis hàbits o comportaments i la seva influència en altres entorns.
- **Recerca** sobre temes de caràcter social que es connecten directament amb el que passa arreu del planeta en un marc de complexitat.
- **Anàlisi crítica** envers els principals factors i condicionants que actualment generen situacions d'injustícia al món, els mecanismes estructurals que estan en joc i els rols dels diferents agents que hi intervenen, des d'una perspectiva de complexitat.
- **Disseny i planificació** d'accions per millorar les situacions d'injustícia prèviament detectades.
- **Compromís i implicació**, des d'una perspectiva d'ètica del bé comú.

En les pàgines següents es destaquen alguns dels principals objectius d'aprenentatge segons les diferents justícies, organitzats tenint en compte la proposta d'[eixos temàtics d'Edualter](#).

Alguns dels principals aprenentatges que es poden desenvolupar a través dels projectes d'ApS en l'àmbit de la justícia de gènere estan directament vinculats als blocs de contingut següents:

Masculinitats i feminitats

- Conèixer models de feminitat i com se'n genera la construcció social.
- Conèixer altres models de masculinitat.
- Identificar referents saludables de feminitats i masculinitats.
- Reconèixer referents saludables de LGTBIQ+.

Pluralitat d'identitats de gènere, identitat sexual i opcions afectivosexuals

- Conèixer la diversitat de gènere/identitat o orientació sexual.
- Diferenciar entre gènere i sexe.
- Abordar l'educació sexoafectiva i relacions sanes des d'una visió erotifílica (basada en el plaer, l'autocura i la comunicació).
- Treballar la salut reproductiva i drets sexuals, diferents tipus de reproducció.

Estereotips, prejudicis i discriminacions

- Indagar en els propis prejudicis, estereotips, per prendre consciència i establir mecanismes de prevenció i protecció.
- Visibilitzar la figura de la dona a la història.
- Identificar les violències masclistes i sexuals.
- Visibilitzar i deslegitimar els micromasclismes.
- Incorporar llenguatge no sexista a tots els aprenentatges, assignatures i espais d'intercanvi.

Relacions afectives i/o sexuals saludables

- Tipus de violències masclistes.
- Elements que afavoreixen les relacions saludables.
- Elements que ens alerten d'una relació abusiva en el present o en el futur (gelosia, control, conductes agressives...).
- Cicle de les violències.

Desigualtat de gènere en l'accés als serveis

- Identificar qui s'encarrega de les cures.
- Feminització de la pobresa i accés als recursos.
- Identificar com es reparteix l'ús dels espais entre dones i homes als espais públics, escoles, dia-nit, entre d'altres.

Accions, recursos i serveis davant una situació de violència masclista

- Com actuar si algú ens comparteix o coneixem una situació de violència masclista.
- Conèixer què cal fer quan es pateix violència masclista.
- Conèixer recursos i serveis als quals es pot recórrer.

Tots aquests continguts, així com altres d'afins com l'educació emocional, es consideren especialment rellevants per treballar des de Medi social o Ciutadania a l'educació primària o Ciències socials i Tutoria a l'educació secundària.

Amb l'organització d'una campanya sensibilitzadora i un acte contra les violències de gènere, des d'un institut de secundària es treballen continguts vinculats a les desigualtats de gènere, alhora que altres aprenentatges curriculars de cinc àrees diferents: Matemàtiques, Ciències experimentals, Música, Educació per la ciutadania i Ciències socials.

Projecte *Trenquem el silenci*. Plataforma contra les violències de gènere.
[Més informació](#)

Alguns dels principals aprenentatges que es poden desenvolupar a través dels projectes d'ApS en l'àmbit de la justícia econòmica i ambiental estan directament vinculats als blocs de contingut següents:

Anàlisi del sistema actual i les seves conseqüències

- Analitzar dades i xifres sobre diferents àmbits de consum i gestió de residus (roba, tecnologia, alimentació) i el seu impacte (explotació, malbaratament, embolcalls, residus, etc.).
- Analitzar com el nostre model de consum afecta directament els drets humans i el medi ambient.
- les causes i conseqüències de les problemàtiques mediambientals, com ara la contaminació en diferents àmbits (aire, aigua, canvi climàtic, etc.).
- Abordar el sistema agroalimentari des de les vessants social, econòmica i ambiental, incidint en les causes i les conseqüències des d'una vessant vivencial.

Models i propostes alternatives

- Canviar la mirada sobre els objectes i recursos a partir de les RR-RRR, pensades en clau global: reduir, rebutjar/repensar, reparar, reutilitzar i reciclar.
- Identificar agents i iniciatives del districte que aposten i treballen per un sistema alimentari just i sostenible.
- Analitzar les diferències entre els models econòmics financers capitalistes, neoliberals i l'economia social i solidària, finances ètiques i solidàries.
- Conèixer conceptes i idees clau, i iniciatives d'economia social i solidària.
- Conèixer alternatives ciutadanes que són ja expressió d'un altre model econòmic i ambiental.

El (re)coneixement de l'entorn natural i el territori

- Conèixer i treballar el valor de la pagesia i les seves funcions.
- Debatre sobre conceptes com «qualitat» o «ecològic» (definicions i criteris a aprofundir).
- Analitzar els impactes de consumir producte local i de temporada o no fer-ho.

Rols i actituds personals cap a la sostenibilitat econòmica i social

- Ajustar racions i prendre decisions responsables amb els sobrants.
- Conèixer criteris per valorar els productes (entitats).
- Presentar aspectes de la compra responsable.
- Qüestionar-se sobre els carnets universitaris i la seva vinculació a bancs.
- Aprendre a expressar i qüestionar les opcions/opinions pròpies i valorar-ne d'altres.
- Participar de manera activa en la comunitat.
- Fer servir els recursos que ja existeixen com, per exemple, el menjador com a tema d'actualitat.
- Analitzar el malbaratament als menjadors, falses creences o manca de regulació.

Compromís i acció global amb el medi ambient, el territori i la naturalesa

- Apropar-se al valor de l'entorn natural que tenen més a prop i les seves amenaces.

Tots aquests continguts es consideren especialment rellevants per treballar des de Medi natural o Ciutadania a l'educació primària o Ciències socials i Tutoria a l'educació secundària.

Un taller teatral participatiu basat en la creació de la història d'una jove banquera als EUA és la proposta per abordar els aprenentatges en el projecte. Es pretén abordar la responsabilitat de cadascú respecte el destí dels diners, buscant la coherència entre els valors i la forma d'estalviar i invertir. **Projecte Implicant els i les joves en les finances ètiques a la universitat i els cicles formatius, FETS. [Més informació](#)**

Alguns dels principals aprenentatges que es poden desenvolupar a través dels projectes d'ApS en l'àmbit dels drets humans i dret a migrar estan directament vinculats als blocs de contingut següents:

Anàlisi de la realitat en l'àmbit de la pau i la violència

- Analitzar la realitat i els punts de conflicte avui, estudiant la complexitat dels conflictes bèl·lics i les conseqüències que suposen.
- Entrenar estratègies personals i col·lectives per transformar els conflictes
- Estudiar la mirada positiva dels conflictes com a oportunitat de creixement aprofitant l'anàlisi de la vida escolar pròpia.

Models i propostes per aconseguir la cultura de pau i drets humans

- Desenvolupar processos de mediació i resolució de conflictes a l'escola.
- Conèixer el sistema de protecció de drets humans i drets dels infants.
- Analitzar la realitat dels drets humans i drets dels infants avui a partir del seu coneixement i els recursos de defensa que existeixen a escala local (per exemple, síndic de greuges, també amb síndica adjunta per a la defensa dels drets de la infància i l'adolescència).
- Identificar vulneracions dels drets humans i drets dels infants a través d'una anàlisi a escala internacional i local.
- Analitzar les històries personals de les famílies (migracions) per empatitzar amb les persones que migren avui (entrevistes a avis, famílies novingudes, etc.).

Cultura, diversitat cultural i identitats

- Reconèixer la diversitat com un valor positiu; alhora analitzar-la des d'una perspectiva crítica pel que fa a les diferències d'oportunitats, analitzant i relacionant dades rellevants de desigualtats socials, tant en el nostre context com en altres països.
- Identificar i posar en valor les aportacions fetes per les persones migrades al llarg de la història.
- Identificar l'evolució dels drets humans i drets dels infants al llarg de la història, respecte de les diferents concepcions, els països implicats i les lluites encara vigents.
- Conèixer persones o organitzacions defensores dels drets que han participat d'aquesta evolució. Identificar lluites encara vigents.
- Comprendre situacions d'actualitat i emergència social des d'una perspectiva crítica i global, a partir de la lectura de notícies o l'anàlisi de dades actualitzades.
- Analitzar els estudis acadèmics propis i les futures tasques professionals des d'una perspectiva de drets humans.

Governança com a estratègia organitzativa del col·lectiu

- Comparar els sistemes polítics i econòmics del món i la seva relació amb els drets humans i drets dels infants, a partir de notícies.
- Prendre consciència de l'impacte de la vulneració dels drets humans i drets dels infants en diferents parts del món.

Participació democràtica i ciutadana

- Reconèixer el pes dels drets humans i drets dels infants al sector o àmbit en el qual es desenvolupa el projecte, en l'àmbit escolar, d'educació en el lleure, etc.

Estereotips, prejudicis i discriminacions

- Identificar els estereotips propis a través de l'anàlisi de l'experiència vital.

Models de convivència i inclusió social

- Actuar segons els valors del respecte, la solidaritat, la companyonia, l'empatia i la participació a partir d'activitats d'aprenentatge cooperatiu, espais de debat i assemblea, ajuda a l'altre, cura del centre i de les persones, etc.

Tots aquests continguts es consideren especialment rellevants per treballar des de Medi social o Ciutadania a l'Educació primària, o Ciències socials, Geografia i Història i Tutoria a l'educació secundària. Així mateix les matèries de Llengües o Plàstica poden ser bons espais per desenvolupar algunes activitats. En l'àmbit universitari també poden ser-ho les assignatures de Deontologia i Ètica professional.

La brúixola d'aprenentatge en cultura de pau és un material que pot usar el professorat per incorporar aquesta mirada a les seves propostes i, especialment, fer èmfasi en la gestió dels conflictes.

Projecte La brúixola de l'aprenentatge. Avalon i Mediam. [Més informació](#)

Idees per dur a la pràctica

Si el projecte es desenvolupa a l'educació formal, identifica les àrees curriculars a través de les quals es poden vincular els continguts i competències a treballar i implica el professorat responsable.

Establiu espais de coordinació entre entitat i professorat i/o educadors/es per abordar de manera explícita l'enfocament de les temàtiques a abordar.

Ofereix al centre informació, material i dades sobre la temàtica per poder treballar aspectes propis del projecte des de diferents àrees o espais educatius.

Es pot aprofitar per celebrar algun dia significatiu com el dia dels drets dels infants o el dia de la no-violència i la pau per organitzar alguna activitat específica en el marc del projecte.

Vetlla per tal que les activitats recullin les veus de totes i tots els implicats.

5

Serveis per donar resposta a les (in)justícies globals

- Quins serveis són més adients per a les necessitats socials plantejades?
- Què s'ha de fer perquè els serveis siguin veritablement transformadors i els i les participants cospin el seu sentit per generar consciència crítica?
- Com implicar les persones que fan el servei a l'hora de decidir, crear i ser protagonistes de la seva execució?
- Quines característiques ha de tenir el servei perquè resulti útil?

«El servei és un treball real que els participants duen a terme d'una manera planificada i amb la voluntat de fer, de manera altruista, un bé útil per a la comunitat. Les activitats de servei representen una aportació concreta, significativa i de qualitat davant d'una necessitat social que es pot concretar en tasques de sensibilització, denúncia, intercanvi de coneixements, intervenció directa o recollida de fons, entre d'altres. El servei ofereix una oportunitat clara d'aprendre actuant i de contribuir d'una manera autèntica i positiva en un entorn que exigeix mobilització i compromís.» (GREM, 2014, p. 10).

En els projectes d'ApS, les accions de servei sovint es concreten en tasques locals que es duen a terme a l'entorn proper, però en els projectes de justícia global és fonamental que no es perdi la vinculació amb la problemàtica global a la qual donen resposta.

En l'àmbit de l'educació per a la justícia global són diversos el tipus de servei que es poden dur a terme a través dels projectes d'ApS per tal de contribuir a les necessitats detectades:

- **Sensibilització i comunicació.** Accions per conscienciar els altres sobre situacions d'injustícia, donar a conèixer les causes que les generen i visibilitzar col·lectius implicats.
- **Educació i formació.** Accions planificades i amb recursos generats pels i les participants per tal de formar altres persones del centre, barri o ciutadania en general en relació amb les situacions d'injustícia global.
- **Recerca.** Accions dirigides a investigar sobre una problemàtica global amb la finalitat d'aportar coneixement, comprendre les situacions i construir possibles alternatives des d'una perspectiva de recerca-acció-participació.
- **Mobilització i incidència política.** Accions de reivindicació i denúncia que persegueixen el canvi en l'àmbit institucional i polític davant de causes amb impacte global.
- **Acció directa amb entitats del barri.** Accions de treball directament vinculat a la problemàtica en el seu entorn més proper o a terreny en cas de tractar-se d'un projecte de caràcter internacional.

Els tipus de servei en un projecte de justícia de gènere poden ser de:

Sensibilització i comunicació

- Fer vídeos o cançons i donar visibilitat a històries recuperades de dones del barri o persones que han patit discriminació o violència masclista per la seva dissidència sexual.
- Fer un recorregut feminista urbà visibilitzant les desigualtats i violències masclistes als espais públics.
- Crear i compartir contingut no sexista i no LGTBIQ+fòbic a les xarxes socials.
- Fer una obra de teatre o accions de teatre de l'invisible amb voluntat sensibilitzadora davant d'altres centres del barri.
- Organitzar un acte al barri per al 8M o 25N (contacontes, campanya...).

Educació i formació

- Crear material pedagògic amb perspectiva de gènere.
- Formar altres grups de l'entorn sobre agressions a espais d'oci i donar suport a l'elaboració d'un protocol de prevenció i abordatge.
- Preparar activitats coeducatives i sobre feminisme.

Recerca

- Fer prospeccions al centre, al pati o barri per observar les discriminacions que ens envolten i cercar solucions (rètols dels espais, ocupació de l'espai al pati, noms de les aules, espais que es perceben com a insegurs, etc.).
- Analitzar materials didàctics utilitzats al centre per observar contingut sexista o que no respecti la diversitat d'orientacions i identitats sexuals i proposar altres variants.

Mobilització i incidència

- Reclamar pressupost per al desenvolupament de les accions establertes per les lleis contra les violències sexuals.
- Fer transformacions coeducatives físicosocials o funcionals dels aspectes observats als patis o altres espais de les escoles i instituts.

Acció directa amb entitats del barri

- Col·laborar fent la difusió i venda de material creat per dones que han patit violències i estan vinculades a una entitat de la ciutat.
- Sensibilitzar sobre la corresponsabilitat social de les cures.
- Organitzar activitats vinculades entre entitats del barri i escoles per promoure la justícia de gènere.

Un grup-classe dissenya i munta una exposició per sensibilitzar vers les desigualtats de gènere. Decideixen exposar-la dins del centre educatiu i després la difonen, amb col·lectius de dones del barri. L'exposen també al centre cívic perquè estigui oberta a tot el barri.

Projecte Altaveus per la Igualtat. Fundació Aroa. [Més informació](#)

Els tipus de servei d'un projecte de justícia econòmica i ambiental poden ser de:

Sensibilització i comunicació

- Crear una cançó sobre el comerç just que es pugui fer servir per a l'entrada al centre, cantada a les famílies, publicada a xarxes, etc.
- Elaborar un material audiovisual per sensibilitzar sobre la necessitat de sumar-se a una cooperativa de consum o consumir productes d'economia social i solidària.
- Crear obres de titelles o ombres xineses (amb material de rebuig reaprofitat) denunciant problemàtiques ambientals.
- Desenvolupar una campanya de recollida de roba vella per fer-ne bosses de tela o embolcalls reutilitzables per l'esmorzar.
- Elaborar receptaris per enganxar a la nevera i repartir a comerços amb productes temporada i propostes d'aprofitament.

Educació i formació

- Realitzar tallers de reparació d'aparells tecnològics per reduir rebuig.
- Desenvolupar una campanya de recollida de telèfons mòbils en desús per enviar a entitats que en reaprofiten les peces.

Recerca

- Investigar sobre la compra o malbaratament de roba, electrònica o aliments del menjador en l'àmbit escolar.
- Estudiar com ens afecten en el nostre dia a dia els tractats de lliure comerç.
- Calcular les externalitats negatives no incloses en el preu dels objectes o models de consum (transport, aigua, drets humans, laborals...).

Mobilització i incidència

- Reivindicar un nou impost a les praxis que no tinguin sostenibilitat com a visió.
- Reclamar canvis en els proveïdors escolars per incloure criteris de l'economia social i ambientals.

Acció directa amb entitats del barri

- Espigolar camps amb una entitat que es dedica a reduir el malbaratament alimentari i recuperar aliments.
- Generar una alternativa de productes amb criteris de l'economia social i solidària amb una finalitat social.
- Organitzar o sumar-se a les campanyes de recollida de residus que se celebren coordinadament en l'àmbit europeu un cop a l'any (Let'sClean Europe!).
- Recollir i prendre mesura de residus escolars, de neteja de platges o boscos, de visita a una planta de reciclatge, etc.

La creació d'una cooperativa d'alumnes i la dinamització d'una moneda social a la comunitat és un dels possibles serveis locals que s'esdevé en el marc d'una proposta que convida l'alumnat a qüestionar-se i reflexionar al voltant del valor del diner i les dinàmiques de l'economia del capital a escala global.

Projecte Al Puigvert fem la REC: recerca d'economies comunitàries, ACP
Més informació

El tipus de servei d'un projecte de drets humans i dret a migrar poden ser de:

Sensibilització i comunicació

- Muntar una exposició amb fotografies o vídeos per donar a conèixer històries de vida de persones migrades.
- Organitzar una campanya de comunicació sobre la vulneració de drets, com l'accés a l'alimentació o el de la salut, amb causes, conseqüències i solucions.
- Organitzar una jornada de tallers artístics sobre els murs interns i externs que ens separen i discriminen al nostre món, al barri, a la classe, etc.

Educació i formació

- Impartir tallers per reforçar la implicació en la defensa dels drets humans i drets dels infants.

Recerca

- Fer recerca sobre vulneracions de drets, que pugui ser útil per a l'entitat i per donar a conèixer els resultats en públic.
- Investigar sobre les persones defensores de drets humans en l'àmbit local i organitzar un fòrum per donar-ne visibilitat.

Mobilització i incidència

- Organitzar actes de denúncia, com una jornada o una concentració.
- Espais de trobada amb la persona regidora del Districte per fer una denúncia i presentar propostes concretes.
- Fer una campanya per empoderar la població com a agent de canvis globals.

Acció directa amb entitats del barri

- Responsabilitzar-se de la resolució de conflictes del centre educatiu com a agents de convivència i mediació per a la resolució positiva de conflictes.
- Organitzar un grup d'estudiants per rebre persones novingudes al centre.

- Donar suport a joves menors no acompanyats en l'aprenentatge de la llengua.
- Col·laborar amb entitats implicades en refugi: en recollida de diners, campanyes de sensibilització, etc.

Després d'un procés de reflexió i sensibilització sobre algunes de les problemàtiques del món es convida els i les participants a dur a terme un projecte de transformació social, de manera que es fomenti la participació i la presa de decisions dels i les joves.

Projecte *Iniciatives locals per a canvis globals*, Vols Voluntariat Solidari
[Més informació](#)

Idees per dur a la pràctica

Pensa que tot servei necessita començar per alguna acció de sensibilització que doni la possibilitat de copsar veritablement la situació per després sumar-hi altres tipus de serveis.

Preveu espais perquè les i els participants puguin ser conscients de la dimensió global de la problemàtica i de l'impacte i sentit de l'acció que possiblement duguin a terme a escala local.

Vetlla per la dimensió política i transformadora de l'ApS i l'enfocament de justícia global per no caure en accions assistencialistes.

Mira d'introduir serveis decidits per les mateixes persones participants o amb gran implicació en la presa de decisions sobre com es duen a terme.

Aquí tens un recull d'eines útils per tenir al cap alhora de pensar serveis: campanyes comunicatives, ús de xarxes socials, vídeos, imatges viralitzables, cinefòrums, eines teatrals, tríptics, roll-ups, pancartes, imants per a les neveres de les famílies, pins i xapes, banderoles, bosses de roba, samarretes, concerts o accions teatralitzades al carrer, entre d'altres.

6

La reflexió per aprendre i donar sentit al servei en els projectes de justícia global

- **Per què són importants els espais de reflexió en els projectes d'ApS i justícia global?**
- **Com s'hi poden fomentar espais sistematitzats de reflexió?**
- **Quines eines acostumen a funcionar millor?**
- **Sobre quins temes podem reflexionar des de cada una de les justícies?**

«La reflexió és un mecanisme d'optimització de l'aprenentatge, un dinamisme que s'entrellaça amb l'experiència per aprofundir-hi i aprendre'n. Es tracta d'un moviment de recordar el que s'ha viscut per examinar-ho amb més atenció, incrementar el coneixement i les competències obtingudes, i mirar el futur amb una comprensió millor de la realitat i més possibilitats d'actuar amb èxit sobre aquesta realitat. La reflexió també permet analitzar les emocions que ens ha procurat l'experiència, i mirar críticament la realitat i donar sentit social al conjunt de l'activitat d'aprenentatge servei.» (GREM, 2014, p. 20).

L'educació per a la justícia global suposa un espai idoni per reflexionar sobre temàtiques àmplies, en les quals es vincula allò local i global. D'aquesta manera, s'aporten aspectes nous a incorporar en els processos de reflexió propis dels projectes d'ApS.

A continuació es troben alguns dels instruments que es poden fer servir per proposar espais de reflexió en aquest tipus de projectes. Resulta interessant que aquests es puguin intercalar i combinar en el moment inicial, durant i al final de la realització del servei:

- **Foto-relat o treball amb fotografies**, per narrar gràficament problemàtiques, necessitats, realitats i possibles solucions.
- **Anàlisi crítica de documents**, perquè existeixen butlletins, informes o lleis interessants de revisar des d'una perspectiva de justícia global.
- **Entrevistes a testimonis i/o experts**, perquè des de la vivència es pot reflexionar incorporant l'experiència i mirada de complexitat.
- **Jocs de rol**, perquè permeten pensar sobre els conflictes des de diferents punts de vista i treballar com afecten els diferents drets vulnerats per avançar en la situació descrita.
- **Portafoli individual o diari reflexiu individual**, perquè afavoreixen pensar sobre «què en sé sobre» o «què faria respecte a», així com també repensar les experiències que tenen lloc durant el projecte.
- **Presentació de projectes a altres grups i persones**, perquè són una bona manera de generar reflexió abans de comunicar i perquè permeten dissenyar propostes de millora, comentaris, alternatives interessants, etc

Algunes qüestions per a la reflexió en els projectes d'ApS i justícia de gènere...

A l'inici del projecte:

- La construcció dels rols de gènere i com desaprendre els estereotips de gènere.
- Les diversitats sexoafectives que es coneixen per tal de desconstruir binarismes.
- La presa de consciència dels privilegis propis.
- La vulneració de drets, violències que es pateixen en el dia a dia i altres de més greus, posant de manifest dades reals que es pugui aterrar al quotidià.

Durant el projecte:

- Les desigualtats i les violències de gènere en el dia a dia.
- La connexió local i global de les desigualtats de gènere per comprendre la consciència sobre una problemàtica global i col·lectiva del sistema patriarcal.
- L'empoderament, com a eina per respondre a les desigualtats.
- Les cures i com es gestionen, com s'assumeixen en general o com es distribueixen.
- L'educació que rebem, tant formal com informal, i la necessitat encara vigent de repensar algunes propostes.

I al final del projecte:

- Els aprenentatges realitzats i la consciència sobre la perspectiva de gènere.

L'entitat convida les participants al projecte a fer jocs vivencials i activitats que els facin reflexionar sobre la situació de dones i nenes de l'Índia rural i del nostre país identificant rols i estereotips de gènere als contes. També es fan servir diaris de viatge per recollir les reflexions que sorgeixen. **Projecte Reescrivim contes tradicionals de l'Índia amb perspectiva de gènere.** Fundació Vicente Ferrer. [Més informació](#)

Algunes qüestions per a la reflexió en els projectes d'ApS i justícia econòmica i mediambiental...

A l'inici del projecte:

- Les dades reals, els motius i les conseqüències sobre l'impacte i la petjada de consum, de medi ambient i econòmica dels hàbits propis i els de l'entorn.
- La relació entre les lògiques estructurals de les societats i els seus valors que pot estar mediatitzada per multitud de creences culturals.
- La prevenció que es pot plantejar o la cura de les conseqüències.
- Alguns temes vigents a l'aprenentatge o al servei, com la legislació dels plàstics.

Durant el projecte:

- Els principis de l'economia social i solidària com a alternativa al model capitalista.
- Les alternatives de consum, d'alimentació, econòmica considerant els avantatges, els desavantatges i les resistències.

I al final del projecte:

- L'impacte i la viabilitat en l'àmbit ambiental i econòmic de les propostes que es generen a través del projecte.

Una silueta serveix per comparar reflexions a l'inici i final del projecte, que aborda problemàtiques mediambientals respecte a: què sabeu sobre problemàtiques mediambientals del vostre entorn? (cap); què sento ara sobre el medi que m'envolta i aquestes problemàtiques? (cor); què sé/puc fer en relació amb el medi ambient? (mans); què m'agradaria fer en relació a aquestes problemàtiques? (peus). **Projecte Ombres al mar: el dret humà a un medi ambient sostenible amb títelles reciclats, AHEAD i El gecko con botas.** [Més informació](#)

Algunes qüestions per a la reflexió en els projectes d'ApS, els drets humans i el dret a migrar...

A l'inici del projecte:

- Les impressions que suposa el compliment o vulneració dels drets humans i drets dels infants.
- La riquesa cultural del món i com es valora.
- La vulneració de drets davant altres interessos.
- El que suposa viure amb drets o tenir-los vulnerats per avançar, per construir la pròpia vida.
- La construcció d'estereotips davant els drets vulnerats.
- La presa de decisions habitual entre les persones i diferents països del món.
- La satisfacció, les problemàtiques i els sentiments que aporta el projecte, incorporant un treball d'autoconeixement per comprendre les altres realitats.

Durant el projecte:

- L'afectació del treball amb els drets; què ens interroga i com i per què prenem les decisions.
- El fet de posar-se al lloc d'altres i com ho fem.
- Els drets vulnerats i les condicions en altres països.
- La resolució dels conflictes.
- Els nostres hàbits de consum, salut, etc.

I al final del projecte:

- Els canvis que són possibles en un món global.

A partir de la visibilització del vídeo Abuela Grillo, els i les participants reflexionen sobre la situació del sistema agroalimentari i les vulneracions associades al dret a l'alimentació. **Projecte Innovem en el circuit alimentari ecològic transformant el valor dels aliments**, DESOS, Opció solidària. [Enllaç al vídeo](#)

Idees per dur a la pràctica. Les preguntes reflexives

Les preguntes reflexives són aquelles que ofereixen als i les participants el potencial i l'oportunitat de tornar a pensar, de reconsiderar o de tornar a manifestar els pensaments i idees que l'han portat a donar una resposta. Alguns exemples són:

Preguntes per iniciar el tema:

Sabies què? Vull saber què està passant sobre aquest tema?
Quines alternatives existeixen? Com funcionen?

Preguntes en el transcurs del projecte, alguns exemples:

Què passa quan es parla de violència de gènere? Quines experiències heu tingut o han tingut persones del vostre voltant? Com et fa sentir...? Què podem fer? Quina implicació podem tenir individualment? I com a grup?

Quin tipus d'homes i dones surten als mitjans, a les pel·lícules?
Quins estereotips representen? Com podrien ser alternatives més sanes?

Què en sé jo sobre els principals problemes del medi ambient?
Quins models econòmics conec? En què es diferencien?

A vegades pot ser interessant tornar-hi al final del projecte,
per convertir-les també en preguntes d'avaluació.

Preguntes al final del projecte:

Què hem après aquesta setmana sobre els drets humans?
I com ho hem après?

7

Avaluació per millorar els projectes

- Quins aspectes es poden i té sentit avaluar?
- Quins instruments són més adequats per avaluar les accions?
- Per què cal repensar l'avaluació en els projectes?
- Quins criteris i indicadors d'avaluació podem considerar?
- Quines resistències trobem a l'hora d'avaluar els projectes?

«En parlar d'avaluació ens referim a un dispositiu i a un procés en el qual els educadors i les educadores apliquen instruments, activitats i moments de reflexió i valoració. Aquest procés té com a objectiu conèixer el desenvolupament de les activitats per introduir-hi elements de correcció, identificar els factors que expliquen els resultats obtinguts i oferir als i les participants un feedback que els ajudi a millorar. Les activitats d'avaluació tenen una doble orientació: regular les dificultats i errors per optimitzar-ne el nivell competencial, i valorar els resultats amb intenció d'acreditació i millora del seu disseny i aplicació.» (GREM, 2014, p. 24).

Són molts els aspectes que es poden avaluar en un projecte d'ApS: les competències assolides per les persones que hi participen; la profunditat dels continguts del projecte; les competències transversals com la creativitat i les habilitats comunicatives; la satisfacció de qui hi participa i de qui rep el servei; la utilitat, el sentit i la qualitat del servei; els canvis als quals es comprometen els i les participants; o els espais de millora i els reptes que ens plantejaran com continuar el projecte. És per això que resulta fonamental prioritzar què es vol avaluar i comptar amb instruments que ho permetin.

A continuació es destaquen algunes propostes d'avaluació especialment interessants en els projectes d'ApS i educació per a la justícia global:

- **Les rúbriques**, que afavoreixen l'anàlisi de propostes complexes i la possibilitat de reconèixer el camí de millorar-les, prendre decisions, i ajudar a planificar el tipus de tasca i la qualitat requerida.
- **La figura d'observador/a extern**, que com a persona que analitza les situacions i fa una devolució als i les participants, permet incorporar noves mirades i fer una anàlisi objectiva del que succeeix al llarg del projecte.
- **La creació d'una comissió o grup de seguiment**, que vetlli per mantenir els resultats o avaluar què passa a la classe/centre.
- **Els focus grup**, que són una eina per analitzar els aspectes clau en el projecte de manera grupal, valorant les qüestions que es proposen i apuntant possibles millores i canvis en el projecte.
- **Les preguntes clau**, que poden ser les mateixes al final de cada sessió o poden anar evolucionant al llarg del projecte, incloent-hi qüestions provocadores o casos a resoldre.

L'avaluació en els projectes d'ApS i justícia de gènere es concreta en...

Aspectes a avaluar:

- La capacitat dels i les participants a l'hora d'identificar situacions de violència simbòlica o sexista dins del centre.
- El grau d'indignació o d'incredulitat.
- Els canvis de rols/dinàmica durant el transcurs del projecte.
- Els compromisos interns de canvi.
- L'activitat participativa: qui participa, qui no escolta, etc.
- Els resultats del procés: millor consciència de les agressions, descens dels casos, menys conflictes al centre, al barri, etc.
- La qualitat del producte o campanya que s'ha generat.

Accions per avaluar:

- Identificar situacions de violència i estereotips de gènere en l'entorn proper i a escala global de vulneració de drets.
- Aprofundir en els arguments davant de situacions de desigualtat.
- Continuar o consolidar la proposta de servei.
- Repensar si es compta amb eines i procediments de denúncia.
- Denunciar i visibilitzar les violències per poder evitar-les.

Resistències que es poden generar al llarg del procés d'avaluació:

- Mancances de comprensió, el voler fer l'esforç que implica comprendre l'altre i el que ens està explicant.
- Dificultats davant d'una mirada que pot ser excessivament superficial, políticament correcta.
- L'exigència en el nivell de concreció del discurs feminista en el dia a dia.

Fent servir l'expressió artística, es convida l'alumnat autoavaluar-se i dibuixar un canvi personal que hagin fet durant el projecte. També se'ls convida a revisar-se i dir a què es comprometen com acció de canvi personal i global. *Projecte Recreem el món. Fent camí cap a l'equitat de gènere.* Fundació Guné. [Més informació](#)

L'avaluació en els projectes d'ApS i justícia econòmica i ambiental es concreta en...

Aspectes a avaluar:

- Les explicacions que els i les joves són capaços d'utilitzar respecte a les raons per les quals té sentit el model d'economia social i solidària en relació amb el model hegemònic.
- La detecció de canvis reals, de compromisos presos des de l'inici del projecte fins al final, tant individualment com a casa, a classe o al centre.
- El procés realitzat, serveis desenvolupats i resultats obtinguts: nivell de despesa, brossa reciclada, baixada de consum, augment de consum responsable...
- La interiorització de l'educació social i solidària i els seus principis dins les activitats quotidianes del centre.
- El grau d'indignació davant de la realitat de les injustícies.

Accions per avaluar:

- Aprofundir en els arguments utilitzats tant pel que fa als aprenentatges com al servei.
- Revisar els valors en els subjectes i el canvi d'hàbits: de consum, de despesa energètica, de relació amb el medi.
- Promocionar la justícia econòmica i ambiental.

Resistències que es poden generar durant el procés d'avaluació:

- Dificultats d'emprendre nous models o formes de desenvolupament davant del model capitalista.

Per tal de fer el seguiment i avaluació dels aprenentatges adquirits a través del projecte, es preveu un qüestionari inicial (primera sessió) i final (darrera sessió) amb les mateixes preguntes per avaluar si els i les participants coneixen els processos de producció d'alguns productes, han adquirit coneixements sobre economia social i solidària i reconeixen els vincles entre les desigualtats nord-sud i el consumisme.

Projecte Posa la teva xinxeta al pam a pam, SETEM [Més informació](#)

L'avaluació en els projectes d'ApS, drets humans i dret a migrar...

Aspectes a avaluar

- Coneixement dels drets humans i drets dels infants.
- Argumentari de la defensa dels drets humans i drets dels infants.
- Reflexió dels drets humans i la seva concreció en el dia a dia del centre educatiu (quins drets són vulnerats i què fem davant aquesta qüestió?).
- Actitud de denúncia i no conformitat davant la vulneració dels drets humans i drets dels infants.
- Actitud de responsabilitat en la vulneració/defensa de drets.
- Competències transversals com expressió, creativitat, empatia, escolta activa, diàleg, etc.

Accions per avaluar:

- Comprendre les situacions de desigualtat i donar explicacions i arguments ben fonamentats.
- Prendre decisions de manera consensuada, incorporant-hi les aportacions de tots els membres del grup.
- Comprendre la complexitat dels drets humans en la seva globalitat.
- Detectar drets vulnerats a escala global i també local.
- Fer sorgir accions reivindicatives en relació amb els drets humans.

Resistències que es poden generar al llarg del procés d'avaluació:

- Dificultats d'entendre la importància de la vulneració dels drets humans i el dret a migrar arreu i en el moment actual.
- La concreció dels drets universals i les conseqüències en els drets individuals.
- Acceptació de la universalitat dels drets humans.

Els i les joves són actius en l'avaluació de la proposta: individualment, en grup i com a projecte. Alguns dels instruments que s'usen són els diaris reflexius i les rutines de pensament (veig, penso o em pregunto; què sé i què necessitaria saber) després d'un testimoni que pot ser el punt d'entrada del projecte.

Projecte RECFugiades, Justícia i Pau Barcelona. [Més informació](#)

Ides per dur a la pràctica: les rúbriques

Les rúbriques són matrius que expliciten, d'una banda, els criteris de realització i, de l'altra, els criteris de resultats corresponents als diferents nivells d'assoliment, concretats en indicadors relacionats específicament amb la tasca d'avaluació. L'alumnat les pot utilitzar per autoavaluar-se (Sanmartí, 2010). Alguns passos a tenir en compte a l'hora de construir una rúbrica per a un projecte de justícia global són:

Defineix el propòsit de l'avaluació, sabent que segurament no es podran avaluar absolutament totes les dimensions del projecte. Recorda incloure la dimensió global i local de la proposta i aquelles que facin únic el projecte.

Explicita les característiques del projecte: què vol aconseguir, quins aprenentatges es persegueixen, com es concreta el servei, a qui o a què impacta el servei, com es treballa, quins elements o materials es requereixen, etc.

Estableix els criteris d'avaluació de la rúbrica per a cadascuna de les dimensions que es volen avaluar.

Describeix els nivells de cada criteri, ordenant-los segons el grau d'assoliment. Per exemple, es poden plantejar quatre nivells: inicial, en desenvolupament, assolit i avançat.

Demana als participants en el projecte i a les entitats que participen que revisin la rúbrica per proposar millores i aportacions.

Genera alguna rúbrica per alguna acció/activitat concreta del projecte de manera conjunta amb els participants.

8

De l'experiència única als projectes replicables

- **Quines condicions són necessàries per garantir la continuïtat d'un projecte d'ApS i justícia global en un centre?**
- **Com s'empoderen els agents perquè el projecte sigui sostenible?**
- **Com s'han de planificar projectes que es puguin repetir en altres contextos?**
- **Quines accions poden ajudar a facilitar la futura transferència d'un projecte?**

«La consolidació de l'aprenentatge servei [...] s'inicia amb una pràctica incipient, passant per moments d'impregnació, integració i assimilació progressiva en diferents nivells, fins que forma part de la cultura de la institució. Hi ha diferents aspectes que intervenen en el procés. Des del context, els principis i línies metodològiques, les característiques dels equips docents i altres professionals, fins a l'estructura i flexibilitat organitzativa de què es doten, interactuaran i el modelaran fent que cada cas sigui diferent. El procés i nivell de consolidació és llarg, complex i pot resultar divers i poc visible. Per això, és necessari planificar i establir criteris, moments i instruments per evidenciar l'estat del procés.» (GREM, 2014, p. 28).

Una de les principals maneres per fer créixer les possibilitats i abast dels projectes és treballar perquè els projectes transitin de ser experiències úniques, concretes i puntuals a projectes replicables. Aquest procés suposa una consolidació del projecte i de l'ApS dins de la proposta educativa de l'entitat.

Estar en disposició de replicar un projecte implica que els agents que hi participen se n'empoderin per poder donar continuïtat a la proposta de manera més autònoma i que la col·laboració inclogui generació de recursos i acompanyament als altres agents perquè aquests puguin assumir rols més actius. D'aquesta manera, l'entitat pot aprofitar l'experiència realitzada per ampliar-la a altres contextos sense haver de desaparèixer totalment dels centres amb els quals treballa.

Algunes claus a tenir en compte per avançar en aquest sentit són:

- **Treballar amb una mirada àmplia del projecte** que no només es limiti a una àrea, cercant el compromís de treball des de diferents espais.
- **Designar referents formats en aprenentatge servei** i aprofitar l'estabilitat en el professorat als centres quan sigui possible.
- **Treballar amb el professorat les vinculacions curriculars del projecte** en les diferents assignatures i visibilitzar-les.
- **Dissenyar accions per formar i implicar el professorat i la comunitat educativa** incorporant el discurs de gènere, drets, etc.
- **Sistematitzar processos i generar materials** adaptables segons grup d'edat, capacitats, interessos, motivacions i realitats.
- **Establir vincles amb el territori** per col·laborar en parts del projecte pensant que la xarxa del barri pot sostenir part del servei.
- **Recollir alguns dels principals impactes del projecte** per tal de promoure l'interès de replicar-lo.

Per construir projectes replicables que treballin la justícia de gènere és interessant:

- **Implicar als i les joves que han participat en el projecte el curs anterior o a altres centres.** Motivar a partir de les seves experiències o plantejar accions conjuntes per donar continuïtat, perquè de vegades pot generar més comoditat tractar temes de gènere entre iguals.
- **Realitzar algun servei a l'interior del centre.** Implicar amb algunes de les accions altres agents interns que permetin caminar cap a un projecte de centre, que no quedi relegat a un únic grup, ja que són temes d'interès per a qualsevol dels agents de la comunitat educativa.
- **Establir mecanismes organitzatius i de funcionament que permetin consolidar el treball realitzat.** Formar i crear de comissions d'igualtat amb la comunitat educativa (famílies, professorat, PAS, monitoratge menjador, etc.).
- **Conèixer i vincular-se amb projectes més amplis.** Tenir en compte el Pla d'equitat de gènere o participar en xarxes entre els centres (XAJI, Xarxa Activa de Joventut per la Igualtat), entre d'altres.

El projecte busca formar persones joves que donin continuïtat a la feina feta durant el projecte i siguin capaces de promoure la igualtat de gènere, detectar episodis de violència en el seu propi entorn educatiu i, finalment, esdevinguin referents i agents actius per a la transformació social. Per aquest motiu aposta per la creació de comissions de gènere als centres o que les joves se sumin a la Xarxa Activa de Joventut per la Igualtat (XAJI). **Projecte Fem la XAJI. Plataforma per les violències de gènere**, AHIGE Catalunya, Aliats del Feminisme, ApoderArt, Associació Gogara, Col·lectiu Punt 6, Cúrcuma i Fundació AROA. [Més informació](#)

Per construir projectes replicables que treballin la justícia econòmica i ambiental és interessant:

- **Plantejar serveis que puguin seguir construint futurs grups de joves.** Motivar-los a iniciar una moneda social, un hort, compostatge, etc. i implicar-los en diferents fases d'aquesta tasca.

- **Proposar serveis que puguin implicar diferents agents**, en diferents cursos o estudis de manera transversal i en clau territorial.
- **Cercar que el centre estigui disposat a incorporar les propostes.** Introduir les línies d'acció derivades del projecte pels mateixos participants com a compromisos mediambientals de centre.
- **Trobar sinergies entre el projecte i altres agents del territori.** Tenir en compte agents sensibles a donar continuïtat i afavorir la intercooperació.

Per arribar a un nombre més gran de centres, l'entitat ofereix al seu web diferents activitats per treballar el comerç just des de l'ApS: exposició de comerç, tast de cacau, traçabilitat impossible (productes tèxtils), visita a la torradora de cafè o aprèn comerç just amb el joc, que permeten confeigir una proposta formativa ajustada a cada centre.

Projecte Activitats d'aprenentatge servei, Alternativa 3 [Més informació](#)

Per construir projectes replicables que treballin els drets humans i el dret a migrar és interessant:

- **Informar-se sobre les necessitats actuals que estan treballant agents de l'entorn.** Conèixer els referents de justícia global o entitats de barri, relacionats amb la vulneració de drets humans i establir col·laboracions entre les actuacions.
- **Establir col·laboracions entre agents de diferent nivell.** Afavorir la relació entre organitzacions que treballen vulneracions de drets globals, referents tècnics de l'administració i entitats de barri d'acció directa.
- **Vincular la cultura de pau dins el Pla de convivència del centre.** Integrar el treball en relació amb accions en les diferents matèries.

Establir un tipus de projecte, com un festival de cinema, i actualitzar-ho any rere any amb contingut d'actualitat és una bona idea per establir xarxes de col·laboració estables i anar incrementant el públic al qual sensibilitzar. **Projecte Fes! Festival Cinema i drets humans. Connectats.** [Més informació](#)

9

Claus d'èxit

- **Com construir projectes adequats als objectius que es persegueixen?**
- **Quins aspectes cal planificar abans de començar el projecte perquè funcioni?**
- **Com aprofitar millor tot el que sorgeix durant les experiències?**
- **Com tancar les propostes perquè reconeguin la tasca de totes i tots els participants i s'orientin a la millora?**

Els projectes d'ApS i educació per a la justícia global són propostes que requereixen tenir en compte diferents aspectes de manera integrada. La millor manera de determinar quins són aquests aspectes a determinar és tenir en compte l'experiència i els aprenentatges per part de les entitats.

Algunes claus d'èxit per dur a terme projectes d'ApS i justícia global segons els diferents moments són:

- **En la planificació.** És important buscar que les propostes siguin properes als i les participants i vinculades als seus interessos, problemàtiques que els puguin interpel·lar o temes d'actualitat amb rellevància. Per fer-ho, és clau treballar en equip i des de la confiança entre les parts; generant espais i eines de comunicació per construir conjuntament amb el centre i els seus responsables. Així mateix, cal que els projectes estiguin ben estructurats que permetin que qui hi participi entengui què se n'espera i s'empoderi del projecte.
- **Durant tot el procés.** En les activitats a dur a terme, sempre resulta recomanable combinar el treball amb dades i elements racionals amb altres més emocionals i vivencials, per presentar problemàtiques globals promovent l'acció. També visibilitzar, tant les competències i continguts escolars que es treballen com l'impacte social del projecte amb elements mesurables. Al llarg del procés, cal ser flexible i adequar-se a la realitat en la qual es desenvolupa el projecte. És fonamental obrir-se i fer xarxa incorporant altres agents del territori que poden ajudar a aterrar un projecte que tracta temes globals a escala local.
- **En acabar.** És important reservar temps i recursos al tancament del projecte amb espais de valoració del projecte i posant èmfasi en els espais de reconeixement de la feina feta amb tots els agents participants.

Alguns aspectes a considerar específicament per construir bons projectes d'ApS que treballin vers la justícia de gènere són:

- **Conèixer les expectatives i necessitats en clau de gènere.** És important saber de la mà del professorat si ha hagut en aquell grup-classe o centre situacions de violència o discriminació que es vulguin treballar.
- **Aprofitar el context favorable pel feminisme.** Estar atent a les diferents mobilitzacions de dones i amb una rellevant sensibilitat social.
- **Sensibilitzar al claustre en la perspectiva de gènere.** Incorporar espais per formar, fer seguiment del projecte des del conjunt del claustre i, fins i tot, col·laborar en alguna acció puntual.
- **Generar una cultura de canvi respecte de la perspectiva de gènere al centre.** Treballar amb el conjunt de la institució perquè l'enfocament es converteixi en un projecte de centre que impliqui tot l'equip directiu i tot el professorat.
- **Combinar espais de treball amb professorat i sense.** En aquest tipus de projecte es valora positivament quan hi ha espais només amb els educadors i educadores de l'entitat per treballar alguns temes relacionats amb el gènere, de manera que es permeten dinàmiques diferents de classe i es generen espais d'intimitat i confiança.

La dinàmica del projecte combina espais amb la figura del professorat i sense. Els espais sense docents es donen quan es fa un treball en petits grups o es duen a terme activitats fora del centre amb l'equip tècnic de l'entitat. Es considera que aquests espais són interessants perquè l'alumnat s'obre a comentar amb més en profunditat diferents discriminacions per raó de gènere que identifiquen al seu voltant, de manera que fan possible treballar-les. **Projecte Nosaltres creem. Assemblea de Cooperació per la Pau.** [Més informació](#)

Alguns aspectes a considerar específicament per construir bons projectes d'ApS que treballin per la justícia econòmica i ambiental són:

- **Aprofitar vivències dels i les participants i el seu entorn.** Resulta d'interès considerar situacions properes, com la darrera crisi econòmica, per introduir la seva anàlisi en clau de conseqüències socials, ambientals, etc.
- **Fer evidents les contradiccions en el consum diari.** Acostuma a ser clau analitzar els hàbits propis, amb cura per no provocar rebuig o sentiments de culpa, que puguin bloquejar o paraitzar aquesta acció.
- **Treballar visibilitzant alternatives realistes.** Pot ser una bona via de treball quan es tracta d'experiències ja implementades al territori com propostes d'economia social i solidària o economia del bé comú, per trencar amb la creença d'impossibilitat.

La vinculació curricular a partir d'una matèria com és empenedoria sovint concebuda des de la perspectiva oposada, representa un dels aspectes més destacats del projecte que permet treballar la competència ètica, des del punt de vista dels processos de producció, distribució i consum responsable. **Projecte Biabanca, la banca ètica, Oikocredit**
[Més informació](#)

Alguns aspectes a considerar específicament per construir bons projectes d'ApS que treballin els drets humans i el dret a migrar:

- **Compartir l'enfocament de drets amb el professorat.** És una manera d'afavorir que aquest l'incorpori en altres explicacions i assignatures de manera relacionada.
- **Aprofitar diades mundials que reivindicuen drets.** Pot ser un bon punt per despertar interès, de reflexió conjunta o cloenda de les propostes.

Per tal de compartir l'enfocament de drets amb el professorat, es duen a terme sessions de formació amb el claustre i amb la direcció, es fa una planificació molt detallada, es facilita un dossier amb el material de totes les sessions i es proposen espais de comunicació senzills i eficaços al llarg del projecte. **Projecte Apropa't ADSIS.** [Més informació](#)

10

Reptes i dificultats

- **En quines qüestions ens hem de fixar especialment per millorar els projectes d'aprenentatge servei i justícia global?**
- **Quins reptes hi ha per endavant i com abordar-los?**
- **En relació amb quins àmbits troben més dificultats les entitats?**
- **Quins són els aspectes que han d'orientar el futur dels projectes per a cadascuna de les justícies?**

Són diversos els reptes i les dificultats que plantegen el projectes d'ApS en l'àmbit de l'educació per a la justícia global. Aquests són precisament els que han d'orientar l'esforç per part de les entitats i centres educatius.

Principalment, existeixen reptes en relació amb tres qüestions fonamentals per al desplegament de projectes d'ApS i justícia global:

- **En l'àmbit organitzatiu.** Cada cop és fa més palesa la necessitat de coordinació entre entitat i centre per tal de vincular el contingut del projecte amb el currículum escolar i el treball per competències. També es considera important poder implicar més d'un grup d'alumnat i professorat que, indirectament, donin suport a qui desenvolupa el projecte. Així mateix, és un repte trobar l'equilibri en l'acompanyament dels diferents agents educatius i socials. Es considera que cal animar a crear xarxa, a sortir més enllà de l'espai de l'aula. També es ressalta que la participació més gran dels i les joves implica més incertesa en el servei.
- **En l'àmbit de contingut del projecte.** Es considera que cal caminar cap a l'aprofundiment més enllà del políticament correcte o d'una mirada superficial i llunyana de la realitat. Es proposa avançar també per superar els projectes de sensibilització i buscar serveis que siguin més transformadors. Un altre repte és la transversalitat curricular dels projectes, atès que el coneixement en aquest tipus de projectes està molt connectat.
- **En l'àmbit de participació del professorat i el centre.** Es destaca la importància d'implicar de manera més directa el professorat per tal que el centre vulgui repetir el projecte el curs següent i donar-li continuïtat. Així mateix, es considera interessant fer ApS amb el professorat dels centres i ampliar el ventall d'incidència treballant amb professorat, famílies i monitors.
- **Altres reptes.** A més dels esmentats, també es reconeixen altres reptes compartits com el de mantenir l'equilibri entre la promoció de la participació de l'alumnat i el focus del projecte o la comunicació externa del projecte.

En relació amb la justícia de gènere es consideren alguns reptes de futur que cal abordar amb cura especial i amb un criteri compartit entre totes les institucions participants i els i les protagonistes:

- **Aparició d'opinions contràries fortes.** Poden sorgir entre l'alumnat o en el professorat, amb opinions radicalitzades amb les quals costi treballar o resistències a voler identificar privilegis, per la qual cosa resulta fonamental la formació a través de persones expertes en l'àmbit feminista per treballar aquest tema.
- **Superació del discurs políticament correcte.** És necessari per tal d'assolir una implicació pràctica real de manera que es concretin les accions a la pràctica quotidiana i generar canvis d'hàbits o accions pròpies i del centre.
- **Apropiació dels aprenentatges per part dels i les participants.** Perquè a vegades costa vincular-ho amb les accions pròpies o amb l'actualitat o que el professorat ho vinculi amb el seu currículum transformant-lo.
- **Participació equitativa en els projectes, atès que sovint pot donar-se que només s'involucrin noies-dones.** Cal fer treballs per qüestionar les masculinitats imperants i que els nois també es puguin identificar amb la crítica de privilegis, però també d'estereotips que repliquen o també pateixen com a homes.

Davant les barreres que es troben en alguns participants homes per treballar temes de gènere, l'entitat fa servir dinàmiques de role playing. Aquestes els permeten treballar l'empatia i que els joves es puguin posar en la situació de les dones a partir de situacions de discriminacions simulades. D'aquesta manera no es senten tan interpel·lats personalment i permet generar-hi una millor connexió que permet un millor treball. **Projecte Drets en Acció. Institut Diversitats.** [Més informació](#)

En relació amb la justícia econòmica i ambiental es consideren alguns reptes que cal tenir en compte en les propostes de projectes per anar ampliant l'abast d'impacte dels projectes i aprofundir en la qualitat de les propostes:

- **Articulació de la justícia econòmica amb educació primària, secundària i lleure.** Perquè sovint encara són temes poc treballats.

- **Treball amb les famílies, els grups i les entitats.** La voluntat és coordinar esforços i analitzar conjuntament missatges que hi arriben, quin «bulos» existeixen i cal desmuntar.
- **Treball sobre les expectatives dels i les participants.** És important ser conscients que els canvis no són tangibles tan ràpidament.
- **Qüestionament per part dels i les participants i centre.** Preguntar-se sobre els hàbits i models de consum propis (per exemple, compra material del centre, menjador, berenar, etc.).

La continuïtat i revisió periòdica del projecte ha possibilitat detectar alguns dels principals reptes i dificultats a abordar a tall individual (motivar als i les estudiants d'altres països), organitzatiu (fer el seguiment dels i les participants) i institucional (d'establir convenis amb col·laboradors). **Projecte L'impacte climàtic del gas natural i de les grans infraestructures energètiques, Xarxa de l'Observatori del Deute en la Globalització.** [Més informació](#)

En relació amb els drets humans i el dret a migrar, es consideren reptes de futur concretar les propostes en aprenentatges significatius per a l'alumnat per tal que els pugui incorporar en accions del dia a dia:

- **Transversalitat dels drets humans en el currículum.** Concreció de les temàtiques a treballar, atès que són molt amplis i permeten abordar molts aspectes.
- **Formació del professorat.** Acompanyar en l'enfocament de drets humans.
- **Abordatge dels temes des del i per al pensament crític.** Afavorir la reflexió dels i les participants.
- **Disseny de propostes més creatives.** Intenció de sorprendre en els projectes.

Davant el repte d'on desenvolupar el projecte, comptar amb equips ja coneguts i amb experiència educativa facilita l'organització institucional dels projectes.

Projecte Activa't per fer visibles les desigualtats socials en salut! Metges del món. [Més informació](#)

11

Per saber-ne més

- **Quines són les referències completes que apareixen al llarg d'aquesta guia?**
- **On es pot trobar informació sobre l'educació per a la justícia global?**
- **Com completar el coneixement sobre ApS?**
- **On trobar alguns fonaments teòrics i pràctics d'aquesta guia?**

Ajuntament de Barcelona, Direcció de Justícia Global i Cooperació Internacional (2019). *Estratègia d'educació per al a justícia global (2019-2021)*. Barcelona

Ajuntament de Barcelona, Direcció de Justícia Global i Cooperació Internacional (2018). *Pla director de cooperació per a la justícia global de l'Ajuntament de Barcelona 2018-2021*. Barcelona.

Ajuntament de Barcelona, Direcció de Justícia Global i Cooperació Internacional (2018). *Programa per a la justícia global i d'aprenentatge servei*. Barcelona.

Andreotti, V. (2016). *El repte educatiu d'imaginar Altrament: Mapeig d'imaginari de justícia global*.

Argibay, M.; Celorio, G. i Celorio J. (2009). *Educación para la ciudadanía global. Debates y desafíos*. Bilbao: Hegoa.

Boni, A. (2011). *Educación para la ciudadanía global. Significados para un cosmopolitismo transformador*. *Revista Española de Educación Comparada*, 17, 65-86.

Biel, M. (2016). Entrevista a Judit Rifà i Maria Monzó «Treballar la cooperació internacional des de la caritat, ni és educador ni transforma». *Diari de l'Educació* (18 de gener de 2016).

Briñón García, M.A. (2007). *Una visió de gènere és de justícia. Departament d'Educació per al Desenvolupament d'Entrecultures*, InteRed i Ajuda en Acció.

Celorio, G. i del Río, A. (2015). *La educación para el desarrollo: Estudio sobre el estado, evolución y tendencias para el período 2005-2014*. Estudio elaborado para la Agencia Vasca de Cooperación para el Desarrollo (Gobierno Vasco) por el equipo de Hegoa (UPV/EHU). Bilbao: Hegoa.

De Paz, D. (2013). *Escoles i educació per a la ciutadania global: una mirada transformadora*. Barcelona: Kaidara.

Egea, A.; Barbeito, C.; Matamoros, M.; Massip, C. (2012). *Competencias y EpD. La educación para el desarrollo en el currículum escolar desde la perspectiva de las competencias básicas*. Barcelona: Eualter.

Gómez, C. i Mercadé, M. Art, creativitat i conflicte. *Camins per educar*. Barcelona: Associació de Mestres Rosa Sensat, 2018.

GREM (2015) *Rúbrica per a l'autoavaluació i la millora dels projectes d'ApS*. Barcelona: Centre Promotor d'Aprenentatge Servei, Fundació Jaume Bofill.

Novo, M. A., (2017). «Sostenibilidad, desarrollo “glocal” y ciudadanía planetaria. Referentes de una pedagogía para el desarrollo sostenible». *Teoría de la educación*, 29, 1, 55-78.

Puig, J. M. (coord.). (2009). *Aprendizaje-servicio. Educación y compromiso cívico*. Barcelona: Graó.

Rubio, L. i Lucchetti, L. (2016). *Aprenentatge servei, Pau, Drets Humans i Solidaritat. Noves propostes d'educació per a la justícia global*. Barcelona: Centre Promotor d'Aprenentatge Servei, Fundació Jaume Bofill.

Sanmartí, N. (2010). *Avaluar per aprendre*. Generalitat de Catalunya. Direcció General d'Educació Bàsica i Batxillerat.

Young, M. (2011). *La responsabilidad por la justicia*. Madrid: Morata.

12

Recursos, iniciatives i entitats

- **On es poden localitzar materials i recursos didàctics per abordar aquesta temàtica?**
- **Què es pot fer per convertir la teva proposta d'educació per a la justícia global en un projecte d'ApS?**
- **Quins poden ser uns bons exemples de projectes d'educació per a la justícia global en clau d'ApS els diferents àmbits i etapes?**
- **En quins falten encara el desenvolupament d'experiències?**

Per tal d'iniciar o incorporar millores en un projecte d'ApS en l'àmbit de la justícia global és important tenir en compte l'expertesa d'aquells i aquelles que ja treballen sobre aquesta temàtica.

En aquest sentit, a continuació es recullen alguns enllaços que poden ser d'utilitat en el moment de disseny, implementació o avaluació dels projectes d'ApS en educació per a la justícia global:

- **Recursos.** Manuals, materials didàctics, documents educatius i activitats que s'han elaborat des de diferents entitats especialistes en la temàtica i que poden ser d'interès per nodrir el projecte i treballar aspectes concrets sobre cadascuna de les justícies a l'aula.
- **Iniciatives.** Projectes, propostes o campanyes que serveixen per il·lustrar i inspirar accions o activitats en el marc dels projectes d'aprenentatge servei en les diferents justícies.
- **Entitats.** Organitzacions que treballen de manera específica alguna de les justícies que integren l'educació per a la justícia global i que poden esdevenir partner o referent per tal d'endegar projectes d'ApS en aquest àmbit.

Alguns recursos i entitats que treballen la justícia de gènere:

- **Candela.** Entitat sense ànim de lucre que té l'objectiu contribuir a una transformació social basada en l'educació en valors amb perspectiva feminista i comunitària.
- **CoeducAcció.** Entitat que treballa la formació, sensibilització i elaboració disseny de recursos pedagògics diversos per treballar la coeducació a les escoles; en destaca l'aplicació en projectes «Patis Coeducatius».
- **Col·lectiu Punt 6 d'Urbanisme Feminista.** Cooperativa d'arquitectes, sociòlogues i urbanistes que treballen per un urbanisme que posi la vida al centre. Han desenvolupat guies i recursos i propostes d'aplicació en el projecte «Patis Coeducatius».
- **Escoles Feministes.** Iniciativa sorgida des de docents, mares, pares i col·lectius que aposten per la transformació educativa de l'escola pública des d'una mirada feminista.
- **Escoles per la Igualtat i la Diversitat.** Programa de formació, assessorament i acompanyament als centres educatius de la ciutat que està impulsat des de la Regidoria de Feminismes i LGTBI de l'Ajuntament de Barcelona i s'ha desenvolupat de forma coordinada amb el Consorci d'Educació.
- **Fil a l'agulla.** Cooperativa que treballa per la transformació personal i social des d'una perspectiva feminista. Al seu web es pot trobar un apartat de recursos pel treball de la justícia de gènere.
- **Fundació Akwaba.** Entitat que treballa amb perspectiva de gènere i que ofereix alguns recursos concrets com el projecte «Ni uniformes ni etiquetes».
- **Fundació Aroa.** Entitat sense ànim de lucre que treballa per fer efectiu el dret humà a la salut, des d'una perspectiva holística, integral i feminista, facilitant la transformació social i col·lectiva i el dret a viure una vida lliure i plena.
- **Intered. Kit Toca Igualdad.** Proposta educativa d'Intered –entitat que treballa per una educació transformadora de qualitat a escala global– per identificar, desmuntar i actuar davant les violències masclistes.

- **MujeresPa'Lante.** Grup de dones migrades que s'organitza per compartir i construir un món més just i solidari.
- **Observatori de Drets Sexuals i Reproductius.** L'observatori vol ser una forma de mesurar l'estat i la qualitat dels drets sexuals i reproductius a Catalunya per poder-ne millorar l'aplicació i garantia.
- **ORIGEN. Observatori Regular per la Igualtat de Gènere en Noticiaris.** Projecte per erradicar els discursos mediàtics que legitimen les diverses formes de violència patriarcal.
- **Plataforma Unitària contra les Violències de Gènere.** Espai que vincula diverses entitats que treballen contra les violències masclistes amb diversos projectes i recursos.
- **Recursos per la coeducació i igualtat de gènere del Departament d'Educació.** Recull d'eines i materials.
- **SED.** Dins del projecte PANGEA, aquesta entitat planteja l'eix de gènere amb una proposta per treballar el dret a la igualtat i diversitat de gènere i opcions sexuals i crear EspaisLGTBFriendly a l'escola.
- **Taller de comunicació i gènere de La Marea i Intermon Oxfam.** Web amb recursos i tècniques periodístiques per comprendre i desterrar recursos que perpetuen les violències masclistes.
- **T.i.c. T.a.c.** Taller de intervencions crítiques transfeministes antirracistes combatives que treballa sobre les violències que travessen les dones migrades racialitzades.

Alguns recursos i entitats que treballen la justícia econòmica i ambiental:

- **Acció contra el hambre.** Entitat que lluita contra les causes i els efectes de la fam al món.
- **Alternativa 3.** Organització de comerç just que es dedica a la importació i comercialització de productes tèxtils, d'alimentació i artesanía que provenen de grups d'artesans i productors de països del sud. A escala escolar promou la **Xarxa Escoles pel Comerç Just**.
- **CuEmE.** Programa «Cultura emprendedora a l'escola», que vincula ajuntaments i escoles per fomentar la cultura emprendedora en el cycle superior de primària, desenvolupant els valors, els hàbits i les capacitats de l'emprenedoria.
- **DESOS.** Entitat que treballa per aconseguir un desenvolupament social i econòmicament just, així com ecològicament sostenible amb actuacions que contribueixen a millorar les condicions de vida de les persones al Nord i al Sud.
- **El gecko con botas.** Companyia de teatre d'ombres que combina tradicions teatrals per explicar històries que conviden a la reflexió sobre sostenibilitat i diàleg intercultural.
- **Espigoladors.** Organització sense ànim de lucre que lluita contra el malbaratament alimentari alhora que empodera persones en risc d'exclusió social d'una manera transformadora, participativa, inclusiva i sostenible.
- **Federació de cooperatives.** Organització empresarial íntegrament dedicada a la creació, el creixement i la promoció d'empreses cooperatives de treball que enforteixen l'economia i la nostra societat en base a principis democràtics.
- **FETS, Finançament Ètic i Solidari.** Associació de segon nivell que agrupa entitats catalanes del tercer sector i l'economia social i solidària, que volen promoure el finançament ètic i solidari al nostre país.

- **Medicus Mundi.** Associació que treballa per garantir la salut com a dret universal. Destaca la guia didàctica *La febre de l'or. Mercuri, de la mina al plat: salut global i mineria artesanal per a 4t de l'ESO.*
- **LACOORDI, Comerç Just i i Finances Ètiques.** Entitat de segon grau formada per la FETS, FIARE, Alternativa3, Intermon Oxfam, la XES i SETEM amb l'objectiu de sensibilitzar al voltant del comerç just i les finances ètiques en el marc de l'economia solidària.
- **Justícia Alimentària VSF.** Associació formada per persones que creuen en la necessitat de canviar el sistema agroalimentari actual, que oprimeix i expulsa les comunitats rurals i destrueix el medi ambient. Aquest canvi passa per la consecució de la sobirania alimentària.
- **MON3.** Projecte que es planteja una alternativa crítica de solidaritat perquè pensa que les raons de la pobresa i el subdesenvolupament es troben en el mateix funcionament del sistema capitalista mundial, expansiu i exclouent, de manera que només un canvi profund i estructural en aquest sistema poden treure de la fam i la pobresa els milions d'essers humans que la pateixen avui.
- **SETEM.** Entitat que porta més de quinze anys apostant pel comerç just com a eina de desenvolupament que promou unes relacions més equilibrades entre el Nord i el Sud i fomenta a la vegada el consum responsable.
- **Xarxa d'Ateneus Cooperatius.** Coordinació d'ateneus que desenvolupen un eix educatiu de foment del cooperativisme i l'economia social i solidària.
- **Xarxa d'Educació en Finances Ètiques - RedEFES.** Espai per compartir reflexions i debats, recursos pedagògics, i experiències d'educació en finances ètiques.
- **Xarxa d'Escoles més Sostenibles de Barcelona.** Programa de l'Ajuntament de Barcelona que té com a objectiu contribuir a la sostenibilitat des de l'educació i amb el reconeixement de les escoles com a agents de canvi a la ciutat.

Alguns recursos i entitats que treballen els drets humans i el dret a migrar:

- **ACPP, Assemblea de Cooperació per a la Pau.** Entitat que treballa promovent la capacitat crítica per tal de construir una societat que tingui la solidaritat global com a referent per construir un món més just. Des de fa uns anys dinamitzen diverses monedes socials des del cooperativisme.
- **AHEAD, Associació d'Educadors en Drets Humans.** Entitat que promou l'educació en drets humans com a requisit per enfortir el compromís vers la cultura de la pau, la democràcia i la solidaritat, principalment a Catalunya.
- **Avalon.** Entitat que treballa acompanyant entitats petites i mitjanes del tercer sector en la gestió associativa i la gestió de conflictes, des del seu procés de creació i durant el seu creixement.
- **Campanya Casa Nostra, Casa Vostra.** Col·lectiu de voluntariat preocupat per problemàtiques socials des del qual es va impulsar la campanya Volem Acollir per demanar que es fes efectiva l'acollida de persones refugiades i migrants.
- **Centre de Recursos en Drets Humans.** Espai referencial per a la ciutadania, teixit associatiu i administracions de la ciutat que treballen en l'àmbit dels drets humans, a partir del principi d'igualtat i no discriminació.
- **Connectats.** Entitat que promou el desenvolupament de programes culturals i educatius interdisciplinaris amb la finalitat d'abordar reptes socials i provocar canvis a través de l'acció.
- **Creart.** Entitat que treballa per a la justícia global i el dret a l'educació usant l'art com a eina de transformació social. Ofereix recursos per a la resolució positiva dels conflictes i la construcció de pau, l'educació emocional i en valors.
- **Edualter.** Entitat que ofereix un espai per compartir recursos que ens permet seguir endavant amb el compromís amb una educació transformadora cap un món més just.
- **Escola de Cultura de Pau (UAB).** Centre que organitza activitats acadèmiques, d'investigació i intervenció relacionades amb la cultura de pau, l'anàlisi, la prevenció i la transformació de conflictes, l'educació per a la pau, el desarmament i la promoció dels drets humans.

- **Fundació Vicente Ferrer.** ONG de desenvolupament compromesa amb el procés de transformació del sud de l'Índia que treballa per a sensibilitzar l'alumnat i professorat de primària, secundària i batxillerat explicant la seva realitat.
- **Justícia i Pau.** Associació que treballa per promoure una societat més justa i una cultura sòlida dels drets humans i de la pau des de la perspectiva de l'Evangelí i el pensament social cristià, sensibilitzant la ciutadania i incidint sobre els poders públics.
- **Mediam.** Entitat que treballa la cultura de pau; un dels seus focus d'atenció és l'escola on impulsa la cultura mediatra a l'aula amb eines com la comunicació no violenta, eines restauratives i educació socioafectiva.
- **Metges del Món Catalunya.** Associació que treballa per fer efectiu el dret a la salut per a totes les persones, especialment per a les poblacions més vulnerables, excloses o víctimes de catàstrofes naturals, fam, malalties, conflictes armats o violència política.
- **PETIT COMPASS.** Manual d'educació en drets humans per a infants de 6 a 13 anys elaborat pel Consell d'Europa, traduït al català per AHEAD-Associació d'Educaadores i Educadors en Drets Humans i que s'utilitza tant en l'àmbit formal, com no formal. El manual per a treballar amb majors de 13 anys és COMPASS.
- **Vols, voluntariat solidari.** Entitat que treballa per la solidaritat i la cooperació dels infants i joves dels països del sud. Treballa per al dret a l'educació en aquests països.
- **Xarxa Educativa en Suport a les Persones Refugiades.** Xarxa que ofereix acompanyament

Aprentatge servei i justícia global

Primera edició: novembre 2020

© del text:
Brenda Bär, Laura Campo i Laura Rubio

© d'aquesta edició:
Centre Promotor d'Aprentatge Servei
Avinguda de les Drassanes, 3
08001 Barcelona
centre@aprenentatgeservei.cat
aprenentatgeservei.cat

Disseny gràfic: Albert Pérez

ISBN: 978-84-09-25897-0